

A BO NA VARVAI IOANES I GA TUMU IA

A tinata na nilaun

¹ A Tinata i ga laun pa ta ra vunapaina iat, ma ra Tinata dir ga ki varurung ma God, ma ra Tinata ia God muka. ² Ma i ga ki maravut God amana iat ra vunapaina. ³ Ia iat i ga pait ra lavur magit par; ma pa ta magit di ga vaki ia, ba go pa i ga vaki ia. ⁴ A nilaun i ga ki tana; ma ra nilaun ia ra kapa kai ra tarai. ⁵ Ma ra kapa i pupua ta ra bobotoi; ma ra bobotoi pa i ga nunure ilam ia. ⁶ Tika na tutana i ga vut, God i ga tulue, a iangina Ioanes. ⁷ Go i vut upi ra varvai, upi na varvai ure ra kapa, upi tana ra tarai par diat a nurnur. ⁸ Vakir ia ra kapa, i vut upi ra varvai ka ta ra kapa. ⁹ Nam ra kapa tuna, nina i vakapa ra tarai par tikatikai, i ga papait na vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan parika. ¹⁰ I ga ki ta ra rakarakan a gunagunan, ma i ga vaki ra rakarakan a gunagunan, ma ra rakarakan a gunagunan pa i ga nunure. ¹¹ I ga vut tadav ra kubana iat, ma diat kana tarai pa dia kapupi ia. ¹² I ga tul tar diat dia kapupi ia, ba diat a umana natu i God, nina diat dia nurnur ta ra iangina, ¹³ a tarai pa dia vangala diat, ma ra mamainga kai ra paka i ra tarai pata ma ra nuknuk i ra tarai pata, God iat. ¹⁴ A Tinata i ga vung ra pal a pakana ma i tar ki pire dat (ma ave tar gire kana minamar, a minamar da ra natu i Tama, a kavakake), i buka ma ra varmari ma ra dovotina. ¹⁵ Ioanes i varvai tana, ma i oraoro dari: Ia nina go iau ga tatike ure

ba: nam i mur iau, i lua ta mimir; tago i ga lualua iat tagu. ¹⁶ Ma ta kana ngala na varmari iat di ga tul tar ra varmari vartataun ta dat. ¹⁷ Moses i ga tul tar ra tinata na varkurai, ma Iesu Kristo i tul tar ra varmari ma ra dovotina bula. ¹⁸ Pa ta na boko i ga ti gire God; ma Natuna, a kavakake, nina i ki ta ra bongobongo i Tama, i tar varvai tana.

*Ioanes ra Tena Baptaiso i varvai
(Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Luk 3:1-18)*

¹⁹ Go ra varvai kai Ioanes, ba ra Iudaia dia tulue ra umana tena tinabar ma ta ra umana ta ra yuna tarai Levi marama Ierusalem tadav ia, upi diat a tir ia dari: U to ia? ²⁰ Ma i tata kapa, pa i varpuai, i biti: Vakir iau ra Kristo. ²¹ Dia tir ia: U to ia? U Elias laka? Ma i biti: Iau pata. U nam ra propet laka?. Ma i biti: Pata. ²² Ma dia tir ia mulai: U to ia vang? Upi avet a ve diat dia ga tulue avet. Ava una tatike ure u mulai? ²³ I biti: Iau ra nilai tikai i oraoro aria ra bil dari: Avat a paıt kodo ra nga kai ra Luluai, da Iesaia ra propet i ga tatike. ²⁴ A umana Parisaio dia ga tulue diat. ²⁵ Ma dia tir ia dari: Ona vakir u ra Kristo, ma vakir u Elias, ma vakir u nam ra propet, ta ra ava u babaptaiso? ²⁶ Ioanes i tatike ta diat: Iau baptaiso ma ra tava ka; ma tikai i tur livuan ta vavat, ba pa ava nunure, ²⁷ nina i mur iau, ma iau, pa iau ko upi ina pala ra kuara ai ra pal a kauna. ²⁸ Di tatike go ra lavur magit ara Betania ta ra papar a Iordan maro, ba Ioanes i babaptaiso ie.

A Lam kai God

²⁹ Ta ra bung namur tana i gire Iesu, i bolo tadav ia; ma i biti: Avat a gire go ra Lam kai God,

i kap vue ra lavur varpam par kai ra rakarakan a gunagunan parika. ³⁰ Go nina iau ga tatike ure dari: Tikai i mur iau, i lua ta mimir, tago ia iat i ga lua ta mimir. ³¹ Ma pa iau ga nunure. Ma go ra vuna iau ga pot i tana, ma iau baptaiso ma ra tava, upi da vapo vaarike tadav ra Israel. ³² Ma Ioanes i varvai dari: Iau tar gire ra Tulungen i vana ba da ra uka marama ra bakut, ma i ki tana. ³³ Ma pa iau ga nunure; ma ia nam i ga tulue iau ba ina baptaiso ma ra tava, i ga biti tagu dari: Nina u gire ra Tulungen i vana ba tana ma i ki tana, ia muka nam ba na baptaiso ma ra Takodo na Tulungen. ³⁴ Ma iau tar gire, ma iau tar varvai, ba go Natu i God.

Ra umana luaina bul vartovo kai Iesu

³⁵ Ta ra bung namur tana Ioanes i tur, dital ma kana ivu tutana na vartovo; ³⁶ ma i gire Iesu ba i vanavana, ma i biti: Avat a gire go ra Lam kai God! ³⁷ Ma ra ivu tutana na vartovo dir valongore kana tinata ma dir mur Iesu. ³⁸ Iesu i tur tapuku, ma i gire dir, dir mur ia, ma i tir dir ba: Ava amur nuk upi ia? Dir tatike tana: Rabi (a kukurai ra tinata nam ba Tena Vartovo), akave ra kubam? ³⁹ I biti ta dir: Amur a mai, amur a gire. Dir vana, dir gire ra kubana, ma dir ki pirana ta nam ra bung, tago i da ra ivat na pakana bung ta ra ravian. ⁴⁰ Andreas, dir turana ma Simon Petero, tikai ta dir dir valongore ra tinata kai Ioanes, ma dir mur Iesu. ⁴¹ I tikan value pa turana Simon, ma i biti tana: Ave tar na tadav ra Mesaia (a kukuraina ba Kristo). ⁴² I agure tadav Iesu. Iesu i gire ung ia, ma i tatike: U, u Simon, natu i Ioanes,

da vatang u ba Kepas (a kukuraina Petero, “a vat”).

Iesu i oro pa Pilipo ma Natanael

⁴³ Ta ra bung namur ta go, i mainge na vana oai Galilaia, ma i na tadav Pilipo; Iesu i biti tana: Una mur iau. ⁴⁴ Pilipo a te Betsaida, a pia na pal kai Andreas ma Petero bula. ⁴⁵ Pilipo i na tadav Natanael, ma i biti tana: Ave ga na tadav nam ba Moses i ga tutumu ure ta ra tinata na varkurai, ma ra umana propet bula dia ga tutumu ure: Iesu ra te Nasaret natu i Iosep. ⁴⁶ Natanael i tir ia ba: Ma ta bo na magit na vana rikai maro Nasaret bar? Pilipo i biti tana: Una mai, una gire. ⁴⁷ Iesu i gire Natanael ba i vanavana boko tadav ia, ma i biti tana: Go ra te Israel tuna, pa i nunure ra vaongo. ⁴⁸ Natanael i tir ia: U nunure davatane iau? Iesu i biti tana: Ba Pilipo pa i oro pa u boko, iau tar gire u, ba u ki ta ra vavai na lovo. ⁴⁹ Natanael i tatike tana: Tena Vartovo, u Natu i God, u ra King Israel. ⁵⁰ Iesu i biti tana: U nurnur laka, tago iau tar tatike tam, ba iau tar gire u ta ra vavai na lovo? Una gire boko ra umana magit dia ngala ta go diat. ⁵¹ Ma i biti bula: A dovot go iau tatike tam: Avat a gire boko ra bakut na tapre, ma ra umana angelo kai God diat a tututua ma diat a vanavana ba taun Natu i ra tutana.

2

Ra lukara na varbean aro Kana

¹ Ma ta ra vautuluna bung, tika na lukara na varbean aro Kana ta ra langun Galilaia, ma na i Iesu i vana tana; ² ma di ga ting pa Iesu ma kana tarai na vartovo bula upi diat a vana ta nam ra

lukara. ³ Ba ra vain i tar par, na i Iesu i tatike tana: Pa adiat ta vain. ⁴ Iesu i tatike tana: Ia An, dor a dave ma u? Kaugu pakana bung pa i ti pot boko. ⁵ Nana i tatike tai ra umana tultul: Avat a pait muka ra magit par ba i tuelve avat i tana. ⁶ A laptikai na pal a tava na vat dia tur abara ure ra niu da ra mangamangana kai ra Iudaia iat, ma ra lavuvat na vinun ba ra mar ma a utul a vinun ma a ilima na lita (ra ura vinun ba ra utul a vinun na galon) na tava na topa diat tikatikai. ⁷ Ma i biti ta diat: Avat a vabuka ra umana pal a tava. Ma dia manga vabuka diat. ⁸ Ma i biti ta diat: Go avat a kulup, ma avat a kap ia tadav nam i kure ra lukara. ⁹ Ma dia kap ia. Ba nam i kure ra lukara i tar mome kilang ra tava ba i tar vain, ma pa i nunure ba mamave (nam ra umana tultul dia tar kulupe dia nunure), nam i kure ra lukara i oro pa ra tutana i kabur varbean ika, ¹⁰ ma i tatike tana: A tarai par dia vuvung value ra bo na vain; ma ba di tar manga momo, dia vung nam ba pa i manga boina; ma u, u tar vung vake ra bo na vain tuk tar go. ¹¹ Go Iesu i ga tur pa kana lavur vakilang me aro Kana ta ra langun Galilaia, i ve tar kana minamar tana; ma kana tarai na vartovo dia nurnur tana.

¹² Ma ba i par go ra magit i vana ura Kapernaum, ma nana, ma ra umana turana, ma kana tarai na vartovo dia varagur me; ma pa dia ki abara ta peal bung.

Iesu i olo ra pal na vartabar

(Mat 21:12-13; Mar 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹³ Ma ra lukara na bolo lake kai ra Iudaia i maravai ma Iesu i vana urama Ierusalem. ¹⁴ Ma

i gire tadav diat dia ivure ra umana bulumakau ma ra umana sip ma ra umana uka; ma ra umana tena piapie mani bula dia kiki ta ra pal na vartabar; ¹⁵ ma i mal pa ra virvirit ma ra umana kuara, ma i korot vapar vue diat me kan ra pal na vartabar, ma ra umana sip ma ra umana bulumakau bula; ma i lingire vue ra lavur mani kai ra umana tena piapie mani, ma i vue pukue vue kadia umana vuvuvung; ¹⁶ ma i biti ta diat dia ivure ra umana uka: Avat a kap vue go diat, ma koko ava pukue ra pal kai Tamagu upi na da ra pal na vapipiai. ¹⁷ Ma kana tarai na vartovo dia nuk pa ra tinata di ga tumu ia dari: “A vargat na varmari ure ra kubam na en vue iau.” ¹⁸ A Iudaia dia tir ia ba: Ta vakilang ava una ve tar ia ta vevet ure go ra lavur magit u pait ia? ¹⁹ Iesu i biti ta diat: Avat a re vue go ra pal na vartabar, ma ina vatut ia mulai tai ta utul a bung. ²⁰ A Iudaia dia biti: Di ga pait go ra pal na vartabar ma di ga balaguan tana a ivat na vinun ma laptikai na kilakilala, ma una vatut ia ke vang ta ra utul a bung uka? ²¹ Ma i ga tatike go ure ke ra pal a pakana. ²² Ma ba i tar laun mulai kan ra minat, kana tarai na vartovo dia nuk pa go kana tinata; ma dia nurnur ta ra Buk Tabu, ma ta ra tinata bula ba Iesu i ga tatike.

Iesu i nunure ra tarai par

²³ Ba i ki Ierusalem ta ra lukara na bolo lake, mangoro dia nurnur ta ra iangina, tago dia gire kana lavur vakilang i pait ia. ²⁴ Ma Iesu pa i nur tar mule ta diat, tago i nunure ra tarai par, ²⁵ ma tago bula pa i mainge ba ta tikai na varvai ure ta tikai; tago ia iat i nunure ra bala i ra tarai.

3

Iesu dir ma Nikodemo

¹ Tika na tutana ta diat ra umana Parisaio, a iangina Nikodemo, a tena varkurai kai ra Iudaia, ² i vana tadav Iesu ra marum ma i biti tana: Tena Vartovo, ave nunure u, ba u a tena vartovo marama pire God; pa ta tutana na pait valar pa go ra lavur vakilang u papait ia ba God pa i maravut ia. ³ Iesu i bali ia dari: A dovot go iau tatike tam: Gala ta tikai pa di kava vakalamane pa na gire ra varkurai kai God. ⁴ Nikodemo i tir ia ba: Da kava davatane ra tutana ba i tar patuana? Na ruk mulai laka ra tatal na bul i nana, ma na kava mule? ⁵ Iesu i biti: A dovot go iau tatike tam: Gala ta tikai pa di kava ta ra tava ma ta ra Tulungen pa na ruk ta ra varkurai kai God. ⁶ Nam ba ra palapaka i kava, i palapaka ka, ma nam ba ra Tulungen i kava, i tulungen. ⁷ Koko u kaian, tago iau tatike tam ba: Da kava vakalamane avat. ⁸ A ubara i vuvu tadav ra gunan i mainge, ma u valongore ra rurungana, ma pa u nunure ba mamave, ba uve; damana bula diat par ba ra Tulungen i kava diat. ⁹ Nikodemo i tatike dari: Da pait davatane go ra lavur magit? ¹⁰ Iesu i tatike tana: U ra tena vartovo kai ra Israel, ma pa u matoto laka ta go ra lavur magit? ¹¹ A dovot go iau tatike tam: Ave tatike nam ba ave nunure, ma ave varvai ta nam ba ave tar gire; ma pa ava kapupi kaveve varvai. ¹² Ba iau tar varve avat ta ra umana magit ra pia, ma pa ava nurnur tana, avat a nurnur dave, ona iau ve avat ta ra lavur magit marama ra bala na bakut? ¹³ Pa ta i ga tutua urama ra bala na bakut, ia kaka Natu i ra tutana

i ga vana ba marama ra bala na bakut, ma i ti ki tana. ¹⁴ Da Moses i ga vatur urama ra vui ara ra pui, damana bula da vatur Natu i ra tutana; ¹⁵ upi nina i nurnur tana na laun tukum.

¹⁶ Tago God i ga mari ra rakarakan a gunagunan par dari, i ga tul tar Natuna, ma ia ra kavakake, upi nina i nurnur tana na laun tukum, ma koko na virua. ¹⁷ Tago God pa i ga tulue Natuna uti ta ra rakarakan a gunagunan upi na kure ra rakarakan a gunagunan, upi na valaun uka ra rakarakan a gunagunan par. ¹⁸ Pa da kure nam ba i nurnur tana, ma di ga tar kure muka nam ba pa i nurnur tana, tago pa i nurnur ta ra iang i Natu i God, nina ra kavakake. ¹⁹ Ma go ia ra varkurai, ba ra kapa i tar vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan, ma ra tarai dia ga mari ra bobotoi ka, ma ra kapa pata; tago i kaina kadia lavur papalum. ²⁰ Tago diat par dia pait ra umana kaina magit, dia milikuane ra kapa, ma pa dia tadav ra kapa, kan da kure kadia lavur papalum. ²¹ Ma nina i pait ra dovotina, i tadatadav ra kapa, upi kana lavur papalum diat a po rikai dari, ba di ga pait diat tai God.

Iesu dir ma Ioanes

²² I par go ra lavur magit, ma namur Iesu diat ma kana tarai na vartovo dia vana ta ra gunan Iudaia, ma i ki pire diat abara, ma i babaptaiso. ²³ Ioanes bula i baptaiso aro Aionon maravai Saleim, tago mangoro na tava tana; ma dia vut ma dia baptaiso diat. ²⁴ Tago pa di ga varuk boko Ioanes ta ra pal na banubat. ²⁵ Ma ra tarai na vartovo kai Ioanes dia vartoto ma ra te Iudaia ure ra niu na varvagomgom. ²⁶ Ma dia

tadav Ioanes, dia tatike tana: Tena Vartovo, nam amur ga ki me ta ra papar maro ra Iordan, ma u ga varvai tana, go i babaptaiso, ma ra tarai par dia tadav ia. ²⁷ Ioanes i tatike: Pa ta na vatur vake ta magit, ba pa di tul tar ia marama ra bala na bakut. ²⁸ Avat iat, ava valongore ba iau ga biti dari: Vakir iau ra Kristo, di ga tulue ke iau, upi ina lualua ka tana. ²⁹ Nina ba kana ra vavina ba na taulai me, ia ra taulai kalama; ma a talai ra taulai kalama i tur pirana, ma i valongore, ma i gugu muka ta ra nilai ra taulai kalama; ma go kaugu gugu di tar pait ot pa ia. ³⁰ Ia iat na ngala vanavana, ma iau, ina ikilik vanavana.

Nina i vana ba marama ra bala na bakut

³¹ Nina i vana ba marama, i lia ta diat par; nina ba mamati ra pia, ia ra te ra pia, ma i varvai ure nam uka ra pia; nina i vana ba marama ra bala na bakut i lia kakit. ³² Ma i varvarvai ta nam i ga giragire, ma ta nam bula i ga valavalongore, ma pa ta i kapupi kana varvai. ³³ Nina i tar kapupi kana varvai, i tar mulaot tuna tana ba God a dovotina. ³⁴ Tago nina God i ga tulue, i tatike ra lavur tinata kai God; tago pa i valavalar tar ra Tulungen. ³⁵ Tamana i mari Natuna, ma i ga tul tar ra lavur magit par ta ra limana. ³⁶ Nina i nurnur tai. Natuna, kana ra nilaun tukum, ma nina ba pa i toratorom tai natuna, pa na gire ra nilaun, ma ra kankan kai God na ki tana.

4

Iesu dir ma ra vavina Samaria

¹ Ba ra Luluai i matoto ba ra umana Parisaio dir tar valongore ba Iesu i agagure mangoro na tarai

na vartovo ma Ioanes pata,² ma ba i baptaiso diat Iesu iat pa i ga baptaiso, kana tarai na (vartovo ko),³ i vana kan Iudaia, ma i vana mulai uro Galilaia.⁴ Ma kana nga i alu Samaria.⁵ Ma i tadav tika na pia na pal Samaria, a iangina Sikar, i maravai nam ra pakana pia Iakob i ga tabar natuna Iosep me;⁶ ma ra kivu kai Iakob abara. Io, Iesu, tago i talanguan ra pakana ta kana vinavana, i ki damana ka pire ra kivu. I ga da ra keke tur.⁷ Tika na vavina Samaria i pot upi na kulupe ra tava, ma Iesu i tatike tana: Una vamomo iau.⁸ Kana tarai na vartovo dia ga tar vana ta ra pia na pal upi diat a kukul ta magit.⁹ A vavina Samaria i tatike tana: U a te Iudaia, ma dave go u lul iau upi ta tava, tago iau a vavina Samaria? (Tago ra Iudaia pa dia varmaram ma ra Samaria.)¹⁰ Iesu i bali ia ma i biti tana: Gala u tar nunure ra vartabar kai God, ma gala u tar nunure bula nam i biti tam: Una vamomo iau, gala una lul ia ma na tabar iu ma ra tava a launa.¹¹ A vavina i biti tana: Luluai, pa kaum ta kulkulup upi una kulupe ra tava me, ma ra kivu i lulur mat, mamave kaum tava a launa?¹² U ngala laka tai tama i vevet Iakob, nina i ga tabar avet ma go ra kivu, ma ia bula i ga momo tana, ma ra umana natuna ma kana lavur vavaguai bula?¹³ Iesu i tatike bali ia dari: Diat par dia momo ta go ra tava, diat a mar mulai;¹⁴ ma diat par dia momo ta nam ra tava, ba ina tabar diat me, pa diat a mar mulai pa na mutu; nam ra tava ba ina tabar diat me, na kivu ta diat ma na nininim rikai ta ra nilaun ba pa na mutu.¹⁵ A vavina i biti tana: Luluai, una tabar iau ma go ra tava,

upi koko ina mar mulai, ma upi koko ina vana uti vailik, upi ina kulupe ra tava. ¹⁶ Iesu i biti tana: Una vana, una oro pa kaum tutana, ma una vana mulai uti. ¹⁷ A vavina i biti tana: Pa kaugu ta tutana. Iesu i biti tana: A dovot kaum tinata dari: Pa kaugu ta tutana; ¹⁸ tago i tar ilima kaum tutana; ma nam amur ki me gori, vakir kaum tutana; a dovotina go u tar tatike. ¹⁹ A vavina i biti tana: Luluai, go iau nunure ba u ra propet. ²⁰ Kaveve a umana lualua dia ga lolotu ta go ra luana; ma ava biti ba i kat ba ra tarai par diat a lotu arama Ierusalem uka. ²¹ Iesu i biti tana: Ia An, una kapupi go kaugu tinata, a pakana bung na vut ba pa avat a lotu tadav Tama ta go ra luana, ma arama Ierusalem bula pata. ²² Ava lotu tadav nam pa ava ti nunure; ma avet, ave lotu tadav nam ave ti nunure muka; tago a varvalaun tai ra tarai Iudaia iat. ²³ A pakana bung na pot, ma go i tar pot, ba ra lavur tena lotu tuna diat a lotu tadav Tama ta ra tulungen ma ta ra dovotina bula; tago Tama i nuk upi diat dia damana upi kana umana tena lotu. ²⁴ God a Tulungen, ma i mainge ba diat dia lotu tadav ia, diat a lotu ta ra tulungen ma ta ra dovotina bula. ²⁵ A vavina i biti tana: Iau nunure ba ra Mesaia na pot (di vatang ia bula ba Kristo); ma ba i tar pot, na varve avet ta ra lavur magit par. ²⁶ Iesu i biti tana: Iau go, iau tata tam, iau ia muka nam.

²⁷ Ma kana tarai na vartovo dia pot tadav ia ta ra dari, ma dia kaian tago dir tata ma ra vavina; ma pa ta i tir ia ba: Ava u nuk upi ia? ba dari: Dave amur tata me? ²⁸ Ma ra vavina i vana kan kana kulkulup, ma i vana ta ra pia na pal, ma

i biti tai ra tarai: ²⁹ Avat a mai, avat a gire tika na tutana, i tar ve iau ure ra lavur magit par iau ga pait ia papa amana; go nina ra Kristo tuna bar? ³⁰ Dia vana oai kan ra pia na pal ma dia vanavana upi ia. ³¹ Ba i ga dari, a tarai na vartovo dia lul ia, dia biti: Tena Vartovo, una ian. ³² Ma i biti ta diat: Agu magit ba ina en ia, pa ava ti nunure. ³³ A tarai na vartovo dia tir vargilians diat mulai: Ta tikai bar i ga kap ana ta magit? ³⁴ Iesu i biti ta diat: Go agu magit ba ina pait ra nuknuk i nina i ga tulue iau uti, ma ina pait ot pa kana papalum. ³⁵ Ava biti dari: A ivat na gai boko upi da dodoko. Go iau tatike ta vavat: Avat a idok, avat a gire ra umauma i pua tago i matuka upi da dodoko. ³⁶ Nina i dodoko i kale pa ra vabongon, ma i varurue ra vuai na uma upi ra nilaun tukum; upi nam i vauma ma nam bula i dodoko, dir a gugu varurung. ³⁷ Tago i dovot ra tinata dari: Tikai i vauma, ma ta ra tikai i dodoko. ³⁸ Iau ga tulue avat, upi avat a doko nam ba pa ava ga palum ia; ta ra umana iat dia ga papalum, ma kavavat ika ra vuai kadia papalum.

³⁹ Ma mangoro na te Samaria ta nam ra pia na pal, dia nurnur tana ure ra tinata kai ra vavina, i ga biti dari: I ga ve iau ure ra lavur magit par iau ga pait ia papa amana. ⁴⁰ Ba ra tarai Samaria dia tadav ia, dia lul ia ba na ki pire diat; ma i ki ie a ura bung. ⁴¹ Ma mangoro bula dia nurnur tago kana tinata; ⁴² ma dia biti tai ra vavina: Go ave nurnur, vakir ure ke kaum tinata, tago avet bula ave tar valongore, ma ave nunure ba go ia ra Tena Valaun tuna kai ra rakarakan a gunagunan par.

Iesu i valagar pa natu i tika na luluai

⁴³ Ba i tar par ra ura bung, i vana kan abara urama Galilaia. ⁴⁴ Tago Iesu iat i ga tatike, ba pa di ru ra propet ta kana gunan. ⁴⁵ Ba i tar pot aro Galilaia, a tarai Galilaia dia agure pa ia, tago dia ga gire ra lavur magit par i ga pait ia arama Ierusalem ta ra lukara; tago diat bula dia ga vana ta ra lukara.

⁴⁶ Ma i pot mulai aro Kana ta ra langun Galilaia, nam i ga pait pukue ra tava tana upi na vain. Ma natu i tika na luluai, a tutana, i mait arama Kapernaum. ⁴⁷ Ba i valongore ba Iesu i tar vana kan Iudaia urama Galilaia, i vana tadav ia, ma i lul ia ba na vana ba, ma na valaun natuna; tago i to na mat. ⁴⁸ Iesu i tatike tana: Gala pa ava gire ra umana vakilang ma ra umana dekdek, pa avat a nurnur muka. ⁴⁹ A luluai i tatike tana: Luluai, una vana ur, ba natugu pa i ti mat boko. ⁵⁰ Iesu i biti tana: Una vana; natum i tar laun. A tutana i nurnur ta ra tinata Iesu i tatike tana, ma i vana. ⁵¹ Ba i vanavana ba, dia varkuvo ma kana umana tultul, ma dia ve ba natuna i tar laun. ⁵² Ma i tir diat upi ra pakana bung i tur pa ra nilagar tana. Ma dia biti tana: Nabung tai tika na pakana bung, ra oao i vana kan ia. ⁵³ Ma tamana i nunure, ba nam muka ra pakana bung, ba Iesu i ga tatike tana: Natum i tar laun. Ma i nurnur, ma diat par ta ra kubana bula. ⁵⁴ Go a vauruana vakilang Iesu i pait ia, ba i tar vana kan Iudaia urama Galilaia.

5*Iesu i valagar ra tutana ta ra pola kikir*

¹ Ba i par go ra lavur magit, di pait tika na lukara kai ra Iudaia; ma Iesu i vana urama Ierusalem.

² Tika na pola kikil, a iangina ta ra tinata Ebraio ba Betsata, arama Ierusalem pire ra mataniolo na sip, ma a ilima na pal tana. ³ Ma mangoro diat dia mait, ma diat dia pula, ma diat dia kakak, ma diat dia mel, dia va ta diat. [Dia ki pa ra tava, upi na guaguar. ⁴ Tago ta umana pakana a angelo kai ra Luluai i vana ba ma i ruk ta ra pola kikil, ma ra tava i guaguar. Ma ra luaina nina i ruk ta ra pola kikil ba ra tava i tar guaguar, na lagar kan kana ta mangana minait.] ⁵ Ma tika na tutana tana i ga mait a utul a vinun ma lavutul na kilala. ⁶ Ba Iesu i gire i vava dari, ma i nunure ba i ga vavuan tana, i tir ia: U mainge ba da valagar pa iu? ⁷ A tutana i mait i biti tana: Luluai, pa kaugu ta tutana ba na puak tar iau ta ra pola kikil ba ra tava i tar guaguar; ma ona iau vana, ta ra tikai i vana ba lua tagu tana. ⁸ Iesu i tatike tana: Una tut, una puak pa kaum vava, ma una vana. ⁹ Ma ra tutana i lagar vuavuai, ma i puak pa kana vava, ma i vana ka.

Ma nam ra bung a Bung Sabat. ¹⁰ A Iudaia dia tatike tai nina i tar lagar: Go a Bung Sabat, pa i ko ba u puak pa kaum vava. ¹¹ Ma i biti ta diat: Nina i ga valagar pa iau, i biti tagu dari: Una puak pa kaum vava, ma una vana. ¹² Dia tir ia: To ia ra tutana i ga tatike tam ba: Una puak pa kaum vava, ma una vana? ¹³ Ma nam di ga valagar ia pa i nunure, tago Iesu i ga vana, a vuna ra kor na tarai abara. ¹⁴ Namur Iesu i gire tadav ia ta ra pal na vartabar, ma i biti tana: Go u tar oton kakit; koko

u varpiam mulai, kan tika na mangamangana i kaina iat na monong iu. ¹⁵ Nam ra tutana i vana, ma i ve ra Iudaia ba Iesu nam i ga valagar pa ia. ¹⁶ Ta go ra vuna ra Iudaia dia takun Iesu, tago i ga pait go ra lavur magit taun ra Bung Sabat. ¹⁷ Iesu i biti ta diat: Tamagu i ga papalum tuk tar gori, ma go iau papalum bula. ¹⁸ Ta go ra vuna a Iudaia dia mainge muka ba diat a doka, tago i ga vakaina ra Bung Sabat, ma go bula, i vatang God ba Tamana, da dir vardada ma God.

A varkurai kai Natu i God

¹⁹ Iesu i tatike bali diat dari: A dovot go iau tatike ta vavat, Natuna pa i pait varkolono pa ta magit, ia kaka nam i gire Tamana i papait ia, i pait ia bula; nam parika i papait ia, Natuna i papait ia damana bula. ²⁰ Tago Tama i mari Natuna, ma i ve vapar tar ra lavur magit par tana i papait ia; ma na vaarike tar ra umana ngala na papalum iat, upi avat a kaian tana. ²¹ Da Tama i vatut ra lavur minat, ma i valaun diat, damana bula Natuna i valaun diat nina i mainge pi na valaun diat. ²² Ma Tama pa i kure ta tikai, i ga tul tar ra varkurai par tai Natuna; ²³ Upi ra tarai par diat a ru Natuna da di ru Tama. Nina ba pa i ru Natuna, pa i ru bula Tama, ia nina ba i ga tulue uti. ²⁴ A dovot go iau tatike ta vavat: Nina i valongore kaugu tinata ma i nurnur bula tai nina i ga tulue iau uti, i vatur vake ra nilaun tukum ma pa na vana ta ra varkurai, i tar vana kan ra minat ta ra nilaun. ²⁵ A dovot go iau tatike ta vavat: A pakana bung na pot boko, ma go i tar pot, ba ra lavur minat diat a valongore ra nilai Natu i God tana;

ma diat dia valongore, diat a laun. ²⁶ Tago da ra nilaun i ki tai Tama damana i ga tul tar bula ra nilaun tai Natuna upi na ki tana; ²⁷ ma i ga tul tar ia ba na varkurai bula, tago ia Natu i ra tutana. ²⁸ Koko ava kakaian tana; tago a pakana bung na vut boko, ba diat par dia va ta ra lavur tung na minat, diat a valongore ra nilaina tana, ²⁹ ma diat a vana rikai; diat dia ga pait ra boina diat a vana rikai tadav ra nilaun, ma diat dia ga pait ra magit i bilak tadav ra varkurai.

A varvarveai ure Iesu

³⁰ Pa iau pait varkolono pa ta magit; iau varkurai da nam iau valongore; ma kaugu varkurai i dovot; tago pa iau murmur ra nuknukigu, iau murmur ra nuknuk i nam i ga tulue iau Uti. ³¹ Ona iau varvarveai ure iau mulai, kaugu varveai pa i dovot. ³² Ta ra tikai i varvarveai ure iau; ma iau nunure ba kana varveai, i varvarveai ure iau me, i dovot. ³³ Ava ga vartuluai tadav Ioanes, ma i ga varvai maravut ra dovotina. ³⁴ Pa iau vatur ra varvai kai ra tarai; ma iau tatike go ra umana magit dari, upi da valaun avat. ³⁵ Ia ra lamp i birabirao ma i pupua, ma ava ga ongo ba avat a gugu papa ta ra kapana. ³⁶ A varvai ure iau go kari i ngala ta dir ma nina kai Ioanes; tago nam ra lavur papalum Tama i ga tul tar ia tagu, ba ina pait ot pa diat, nam diat muka iau papait diat, dia varvarveai tagu, ba Tama i ga tulue iau Uti. ³⁷ Ma Tama i ga tulue iau uti i tar varvai bula ure iau. Pa ava ga valongore boko ra nilaina, ma pa ava gire boko ra pal a pakana. ³⁸ Ma kana tinata pa i kiki ta vavat; tago nina ba i ga tulue uti pa

ava nurnur tana. ³⁹ Ava lukluk ra Buk Tabu, tago
 ava nuk ia ba kavava nilaun tukum tana; ma go
 muka i varvarveai ure iau; ⁴⁰ ma pa avat a vana
 tadav iau, upi avat a vatur vake ra nilaun. ⁴¹ A
 pite varpa tai ra tarai pa iau vatur vake. ⁴² Ma
 iau nunure avat, ba ra varmari kai God pa i ki
 ta vavat. ⁴³ Iau vana rikai ma ra iang i Tamagu,
 ma pa ava kapupi iau; ba ta ra tikai i vana rikai
 ma ra iangina iat, avat a kapupi ia. ⁴⁴ Avat, ava
 ruru vargilliane avat, ma pa ava nuk upi nam ra
 variru kai ra kopono God, avat a nurnur dave?
⁴⁵ Koko ava nuk ia ba iau ina takun avat tai Tama;
 ta ra tikai i takun avat, Moses, nina ava nurnur
 tana. ⁴⁶ Tago gala ava tar nurnur tai Moses, gala
 avat a nurnur tagu bula, tago i ga tutumu ure iau.
⁴⁷ Ona pa ava nurnur ta kana lavur tutumu, avat
 a nurnur dave ta kaugu lavur tinata?

6

*Iesu i tabar ra ilima na arip na marmar
 (Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Luk 9:10-17)*

¹ I par go ra lavur magit, ma namur Iesu i vana
 tai ta ra papar ta ra tava kikil Galilaia, di vatang
 ia bula ba ra tava kikil Tiberias. ² Ma ra ngala na
 kor dia mur ia, tago dia ga gire ra lavur vakilang i
 ga pait ia ta diat dia mait. ³ Ma Iesu i tutua urama
 ra luana, ma diat ma kana tarai na vartovo dia ki
 tana. ⁴ Ma i maravai ra bolo lake, a lukara kai ra
 Iudaia. ⁵ Ma Iesu i idok, i gire ba ra ngala na kor
 dia pot pirana ma i tatike tai Pilipo: Dat a kulkul
 ta magit ave, upi go diat diat a en ia? ⁶ I tatike
 go, upi na valar ia, tago ia iat i nunure nam ba na

pait ia. ⁷ Pilipo i biti tana: A magit ba da kul ia ma ra ivu mar na denaria,* pa na topa diat, upi diat par diat a en ta ikik tana. ⁸ Tikai ta diat a tarai na vartovo, Andreas, tura i Simon Petero, i biti tana; ⁹ Tika na bul go kari i vung ra ilima na gem ma ra ivu en; ma go na topa davatane ra mangoro dari? ¹⁰ Iesu i biti: Avat a tulue ra tarai ba diat a ki ra pia. A ngala na vura ta nam ra pakana gunan. Ma ra tarai dia ki ra pia, da ra ilima na arip na marmar diat. ¹¹ Iesu i vatur ra umana gem; ma ba i tar pite varpa ure, i tibe diat me dia ki ra pia; damana bula ma ra ura en, da kadia mamainga. ¹² Ba dia tar maur, i biti tai kana tarai na vartovo: Avat a varurue ra lavur tagigina di tar en valili ia, upi koko da vole ta ik. ¹³ Ma dia varurue mutu, ma dia vangan vabuka ra vinun ma a ivu rat ma ra ibaiba dia ga en valili ia ta nam ra ilima na gem. ¹⁴ Ba ra tarai dia gire go ra vakilang i tar pait ia, dia biti: A dovotina go muka ra propet nina ba na vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan.

¹⁵ Ba Iesu i nunure dia papait na vana rikai upi diat a vo pa ia ba na king pire diat, i vana varkolono mulai ta ra luana.

*Iesu i vana ta ra ul a tava kikir
(Mat 14:22-33; Mar 6:45-52)*

¹⁶ Ba i tar ravian kana tarai na vartovo dia vana ba ura ra valian, ¹⁷ ma dia koa ta ra mon, ma dia bolo ta ra tava kikir uro Kapernaum. Ma go i bobotoi ma Iesu pa i ti vana boko tadap diat. ¹⁸ Ma ra tava i papait na bobol ta ra ngala na vuvu. ¹⁹ Ba dia tar valu ra ilima ba ra laptikai bar na

---

* **6:7:** A denaria ia ra vapuak kai tika na tena papalum ure tika na bung.

kilomita (ra utul ba ra ivat bar na mail), dia gire Iesu i vanavana ra ul a tava tadav ra mon, ma dia burut. ²⁰ Ma i biti ta diat: Iau ka go; koko avat a burut. ²¹ Ma dia ting pa ia ba na koa ta ra mon, ma ra mon i pukai lulut ta nam ra gunan dia ga vanavana upi ia.

A tarai dia tikan upi Iesu

²² Ta ra bung namur ra kor na tarai dia ga tur ta ra papar maro ma dia ga gire ba ra kopono mon ik abara, ma ba Iesu pa i ga koa maravut kana tarai na vartovo tana, ba diat ika kana tarai na vartovo dia ga vana oai me; ²³ (ma ta umana mon maro Tiberias dia ga pukai maravai ta nam ra pakana gunan dia ga en ra gem tana, ba ra Luluai i tar pite varpa tana); ²⁴ ma ba ra kor na tarai dia gire ba Iesu pa i ki abara ma kana tarai na vartovo bula pata, dia koa ta ra umana mon, ma dia vana Kapernaum, dia tikan upi Iesu.

Iesu ia ra Gem na Nilaun

²⁵ Ba dia tar tikan tadav ia tai ta ra papar a tava kikel, dia biti tana: Tena Vartovo, vingaia u ga vana uti? ²⁶ Iesu i tatike ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Ava tikan upi iau, vakir tago ra ura vakilang ava ga gire, ia kaka tago ava ga en ra umana gem, ma ava ga maur tana. ²⁷ Koko avat a ongor upi nam ra magit i marmareng, avat a ongor upi ra magit ba na tur vataikai ta ra nilaun tukum, nina ba Natu i ra tutana na tabar avat me; tago Tama, God, i tar vakilang ia. ²⁸ Ma dia tir ia: Ava avet a pait ia, upi avet a pait ra umana papalum kai God? ²⁹ Iesu i tatike ta diat: Go ra papalum kai God, ba avat a nurnur tai nina i ga

tulue Uti. ³⁰ Ma dia biti tana: Ava ra vakilang una pait ia upi avet a gire ma avet a nurnur tam tana? Ava u papait ia? ³¹ Kaveve tarai lualua dia ga en ra Mana ara ra pupui; da di ga tumu ia: “I ga tabar diat ma ra gem marama ra bala na bakut, upi diat a en ia.” ³² Ma Iesu i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Vakir Moses nam i ga tabar avat ma ra gem marama ra bala na bakut; Tamagu i tabatabar avat ma ra gem i dovot marama ra bala na bakut. ³³ Tago ra gem kai God ia nam ba i vana ba marama ra bala na bakut, ma i tabar ra rakarakan a gunagunan ma ra nilaun. ³⁴ Ma dia biti tana: Luluai, una tabar avet vatikai ma go ra gem. ³⁵ Iesu i biti ta diat: Iau ra gem na nilaun; nina ba na tadav iau pa na mulmulum, ma nina ba na nurnur tagu pa na mar mulai. ³⁶ Ma iau ga tatike ta vavat, ba ava tar gire iau, ma pa ava nurnur. ³⁷ Diat par ba Tama i tul tar diat i tagu, diat a tadav iau; ma nam i tadav iau, iau pa ina okole vue muka. ³⁸ Tago pa iau vana ba marama ra bala na bakut upi ina pait ra nuknukigu, ina pait ra nuknuk i nam i ga tulue iau Uti. ³⁹ Go ra nuknuk i nam i ga tulue iau uti, ba koko ta ikilik ta nam i ga tul tar ia tagu na rara, ba ina vatut vapar ia ta ra bung kutu. ⁴⁰ Tago go ia ra nuknuk i Tamagu, ba diat par dia gire Natuna ma dia nurnur tana bula, diat a laun tukum; ma iau ina vatut diat ta ra bung kutu.

⁴¹ Ma ra Iudaia dia tata na urur tana, tago i ga biti: Iau ra gem marama ra bala na bakut. ⁴² Ma dia biti: Vakir go Iesu natu i Iosep, ma da nunure tamana ma nana? Ma dave go i biti: Iau vana ba marama ra bala na bakut? ⁴³ Iesu i tatike ta diat:

Koko ava tata na urur vargil. ⁴⁴ Pa ta na tadav iau ia kaka nina ba Tama, nina i ga tulue iau uti, i al pa ia; ma iau, ina vatut ia ta ra bung kutu. ⁴⁵ A umana propet dia ga tutumu dari: “God na tovo diat parika.” Diat par dia ga valongor tai Tama, ma dia ga vartovo pa tana, dia tadav iau. ⁴⁶ Pa ta i ga gire Tama, ia kaka nam i ga vana kan God, i tar gire Tama. ⁴⁷ A dovot go iau tatike ta vavat: Nina i nurnur, i vatur vake ra nilaun tukum. ⁴⁸ Iau ra gem na nilaun. ⁴⁹ Kavava tarai lualua dia ga en ra Mana ara ra pupui, ma dia tar mat. ⁵⁰ Go ra gem i vana ba marama ra bala na bakut, upi ta tikai na ian tana, ma pa na mat. ⁵¹ Iau ra gem, a launa, i vana ba marama ra bala na bakut; ba tikai i ian ta go ra gem, na laun tukum; maia. ma ra gem ina vartabar me, a viogu, ure ra nilaun kai ra rakarakan a gunagunan.

⁵² A Iudaia dia vartoto vargil, dia biti: Go ra tutana na tabar dat dave ma ra viono upi dat a en ia? ⁵³ Iesu i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Gala pa ava en ra vio i Natu i ra tutana, ma pa ava mome ra gapuna, pa ta nilaun ta vavat. ⁵⁴ Nina i en ra viogu, ma i mome ra gapugu, i vatur vake ra nilaun tukum; ma ina vatut ia ta ra bung kutu. ⁵⁵ Tago ra viogu ia ra nian tuna, ma ra gapugu a nimomo tuna. ⁵⁶ Nina i en ra viogu, ma i mome ra gapugu, i ki tagu, ma iau bula iau ki tana. ⁵⁷ Da Tama, a launa, i ga tulue iau uti, ma iau laun tai Tama, damana nam i en iau na laun bula tagu. ⁵⁸ Go ra gem i ga vana ba marama ra bala na bakut; vakir da nam a tarai lualua dia ga en ia, ma dia ga mat; nina i en go ra gem na laun tukum. ⁵⁹ I tatike go ra lavur tinata ta ra pal na

lotu, ba i vartovo Kapernaum.

A tinata na nilaun tukum

⁶⁰ Mangoro ta kana tarai na vartovo, ba dia valongore go dia biti: Go a dekdek na tinata; to ia na valongore? ⁶¹ Ma Iesu i nunure ta ra balana ba kana tarai na vartovo dia tata na urur tana, ma i tir diat: Ava tutukai laka ta go? ⁶² Dave bar ba ava gire Natu i ra tutana i vana urama ta nam i ga ki lua tana? ⁶³ Ia kaka ra tulungen i valavalaun; a pala paka pa i topa ta magit; a lavur tinata iau ga tatike ta vavat. dia tulungen, ma diat ra nilaun bula. ⁶⁴ Ta umana ta vavat pa ava nurnur. Tago ta ra turpaina Iesu i nunure nam diat pa dia nurnur, ma nina bula ba na vagu tar ia. ⁶⁵ Ma i biti: Ta go ra vuna iau ga tatike ta vavat ba, pa ta na tadav iau, ba Tama pa i tul tar ia.

⁶⁶ Ma ta go ra tinata mangoro ta kana tarai na vartovo dia tabunuane tana, ma pa dia varagur mulai me. ⁶⁷ Iesu i biti tai ra vinun ma a ivut: Avat bula, ava mainge laka upi avat a vana? ⁶⁸ Simon Petero i biti tana dari: Luluai, avet a vana tadav to ia? Kaum uka ra lavur tinata na nilaun tukum. ⁶⁹ Ma ave tar nurnur ma ave nunure ba u ra Tena Gomgom kai God. ⁷⁰ Iesu i biti ta diat: Iau ga pilak pa avat a vinun ma a ivut laka, ma tikai ta vavat a tabaran ika? ⁷¹ Go i tatike ure Iudas, natu i Simon Iskariot; tago ia na vagu tar ia, ma ia tikai ta diat ra vinun ma a ivut.

7

Iesu ma ra umana turana

¹ Ba i par go ra lavur magit, Iesu i vanavana vurvurbit Galilaia; tago pa i mainge na vanavana

Iudaia, tago ra Iudaia dia mainge ba diat a doka. ² Ma i maravai ra lukara kai ra Iudaia, a lukara na pal na turturup. ³ A umana turana dia biti tana: Una tut, una vana Iudaia upi kaum tarai na vartovo diat a gire bula ra lavur papalum u papait ia. ⁴ Tago pa ta i papait ive ta magit, ona i mainge ba ia iat na po rikai. Ba u papait go ra lavur magit, una pait vaarike tar u ta ra rakarakan a gunagunan. ⁵ Tago ra umana turana bula pa dia nurnur tana. ⁶ Iesu i tatike ta diat: Kaugu bung pa i ti vut boko, ma avat, a umana bung par i topa avat. ⁷ A rakarakan a gunagunan pa i pait valar pa ia ba na milikuane avat; i milikuane iau muka, tago iau varvai ure, ba kana lavur mangamangana i kaina. ⁸ Avat a vana urama ta ra lukara; pa iau vana boko ta go ra lukara, tago kaugu bung pa i ti ki boko. ⁹ Ba i tar tatike go ra lavur magit ta diat, i kiki boko Galilaia.

Iesu i ki ta ra lukara

¹⁰ Ba ra umana turana dia tar vana urama ta ra lukara, ia bula i vana urama. pa i vana kapa, i papait na vana ivai ka. ¹¹ A Iudaia dia tikan upi ia ta ra lukara, ma dia biti: Akave bar? ¹² Ma mangoro na tinata na urur i arikai ure tai ra kor na tarai; ta umana dia biti: Ia ra bo na tutana; ta ra umana dia biti: Pata, i varara ra kor na tarai. ¹³ Ma pa ta i tata kapa ure, tago dia burutue ra Iudaia.

¹⁴ Ba dia balaguan boko ta ra lukara, Iesu i vana urama ta ra pal na vartabar, ma i vartovo tana. ¹⁵ A Iudaia dia kaian, dia biti: Go ra tutana pa i ga vartovo, ma i nunure davatane ra lukbuk? ¹⁶ Iesu i biti ta diat: Kaugu vartovo vakir kaugu, kai nina

iat i ga tulue iau uti. ¹⁷ Ba tikai i mainge na torom ta ra nuknukina na nunure ra vartovo tana, ba kai God bar, ba kaugu tinata iat bar. ¹⁸ Ia nam i tatike kana tinata iat, i mainge ba da ru ia; ma nam i mainge ba da ru nina i ga tulue uti, ia muka nam i dovot, ma pa ta mangamangana gegagege tana. ¹⁹ Dave, Moses pa i ga tul tar ra tinata na varkurai ta vavat laka, ma pa ta ta vavat i torom ta ra varkurai? Ta ra ava ava mainge avat a doko iau? ²⁰ A kor na tarai dia biti tana: A tabaran i ovai tam; ia i mainge na doko u? ²¹ Iesu i bali kadia tinata dari: Tika na magit iau ga pait ia ma ava ga kaian par tana. ²² Moses i ga tul tar ra pokakikil ta vavat (vakir kai Moses, kai ra tarai lualua iat); ma ava poko kikil ra tutana ta ra Bung Sabat. ²³ Ba di poko kikil ta tutana ta ra Bung Sabat, upi koko da piam ra varkurai kai Moses, dave ava kankan tagu, tago iau ga valagar vakakit pa ra tutana ta ra Bung Sabat? ²⁴ Koko avat a varkurai ta ra ginigira ka, avat a varkurai ma ra varkurai i takodo.

Dave, Kristo go?

²⁵ Ta ra umana ta diat maro Ierusalem dia biti: Go vang nina dia mainge upi diat a doka? ²⁶ Ma go i tata kapa, ma pa dia tatike ta magit i tana. Kan a umana tena varkurai dia tar motote pa ia, ba go ra Kristo tuna. ²⁷ Ma da nunure ra gunan kai go ra tutana; ba ra Kristo na pot, pa ta na nunure ba mamave. ²⁸ Ma Iesu i oraoro ta ra pal na vartabar, i vartovo, i biti: Ava nunure iau ma kaugu gunan bula; pa iau vut vakuku, ma nam i ga tulue iau uti i dovot, ma pa ava nunure. ²⁹ Iau nunure, tago iau ga vana rikai tana, ma i ga tulue iau Uti. ³⁰ Dia

mainge diat a kinim pa ia, ma pa ta i vatur ia, tago kana bung pa i ga ti vut boko. ³¹ Ma mangoro ta ra kor na tarai dia nurnur tana, ma dia biti: Ba ra Kristo i tar pot na pait laka mangoro na vakilang ta ni diat go ra tutana i tar pait ia?

A umana luluai na vinarubu dia vana upi diat a kinim pa Iesu

³² A umana Parisaio dia valongore ra tarai dia varmaianao ma go ra lavur magit ure; ma ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana Parisaio dia tulue ra umana luluai na vinarubu ba diat a kinim pa ia. ³³ Iesu i biti: Iau, pa ina ki vavuan pire vavat, ma ina vana tadav nam ba i ga tulue iau Uti. ³⁴ Avat a tikan boko upi iau, ma pa avat a tikan tadav iau; a gunan ba ina ki tana, i dekdek upi avat a vana tana. ³⁵ A Iudaia dia tir vargilliane diat ba: Go ra tutana na vana uve, upi koko dat a tikan tadav ia? Na vana bar tadav diat, dia ki pire ra Elenas ma na tovo ra Elenas? ³⁶ Ava go ra tinata i tar tatike ba: Avat a tikan boko upi iau, ma pa avat a tikan tadav iau; ma nam ra gunan ina ki tana, pa avat a vana tana?

A umana tava alir a launa

³⁷ Ta ra mutuai ra bung na lukara, nina ra ngala na bung ta ra lukara, Iesu i tur, ma i oraoro dari: Ba tikai i mar, boina ba na tadav iau ma na momo. ³⁸ Nina i nurnur tagu, da ra Buk Tabu i biti: A umana tava alir a launa, diat a lalalongo kan ra balana. ³⁹ I tatike go ra tinata ure ra Tulungen, ba da tul tar ia ta diat dia nurnur tana; tago pa di ga tul tar boko ra Tulungen; tago Iesu pa i vana boko ta kana minamar.

A nuknuk i ra tarai i enana varbaiai

⁴⁰ Ta umana ta ra kor na tarai, ba dia valongore go ra tinata, dia biti: A dovotina go ia ra propet.

⁴¹ Ta ra umana bula dia biti: Dave ra Kristo na vut marama Galilaia? ⁴² A Buk Tabu pa i biti laka ba ra Kristo na vana rikai ta ra vuna tarai kai David, ma maro Beteleem, ra gunan ba David i ga ki tana? ⁴³ Ma ra nuknuk i ra tarai i enana varbaiai ure. ⁴⁴ Ma ta ra umana dia mainge ba diat a kinim ia; ma pa ta i vatut ia.

A umana tena tinabar ngalangala pa dia nurnur

⁴⁵ A umana luluai na vinarubu dia talil tadav ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana Parisaio, ma dia biti ta diat: Dave pa ava kinim pa ia Uti? ⁴⁶ Ma ra umana luluai na vinarubu dia biti: Pa ta tutana boko i ga tatata da go. ⁴⁷ A umana Parisaio dia tir diat: Ma di ga varara avat bula? ⁴⁸ Dave ta ra umana tena varkurai, ba ta ra umana Parisaio vang dia tar nurnur tana? ⁴⁹ Go ka ra kor na tarai pa dia nunure ra tinata na varkurai, a umana kaina ta. ⁵⁰ Nikodemo (tikai ta diat, nina amana i ga vana pirana) i biti ta diat: ⁵¹ Dave, kada tinata na varkurai i kure ta tikai vang ona pa di ga valongore boko kana tinata ma dia matoto ure nam i tar pait ia? ⁵² Dia bali ia dari: Ma u bula ra te Galilaia? Una tikitikan ma una matoto, ba pa ta propet i ga vana rikai marama Galilaia.

Ra vavina i ga po

⁵³ Ma diat par, tikitikai, dia vana ta ra kubakuba i diat.

8

¹ Ma Iesu i vana ta ra luana na Oliva. ² Ma ta ra kavunvun i ruk mulai ta ra pal na vartabar, ma ra tarai par dia tadav ia, ma i ki ma i tovo diat. ³ Ma ra umana tena tutumu ma ra umana Parisao dia agur pa ra vavina pirana; di ga rua babare i po, ma dia vatur ia livuan ta diat, ⁴ ma dia biti tana: Luluai, go ra vavina i ga po, di ga rua babare. ⁵ Moses i ga vartuluai ta ra tinata na varkurai, ba tikai dari, da tupar doko vue; ma ava una tatike tana? ⁶ Dia ga biti dari, upi diat a valar ia ka, ma upi diat a takun ia ma ta magit. Ma Iesu i tur rururu, ma i tutumu ra pia ma ra kaka na limana. ⁷ Ba dia titir milate, i tur ina i biti ta diat: Ona tikai ta vavat pa i ga pait ra varpam, boina ba nam na tupar ia lua. ⁸ Ma i tur rururu mulai, ma i tutumu ra pia ma ra kaka na limana. ⁹ Ba dia valongore, dia irop tikitikai; nina i ga laun vue mangoro na kilala i lua, ma damana vanavana tuk tar ta nam i murmur kakit: ma Iesu dir ika ma ra vavina, dir abara livuan. ¹⁰ Iesu i tur, ma i biti tana: la An, akave nina diat dia takun u? Pa ta na i tar kure vakaina u vang? ¹¹ Ma i biti: Luluai, pa ta. Ma Iesu i biti: Iau bula, pa ina kure vakaina u; una vana ka; ma papa gori koko u pait mule ra varpam.

Iesu ia ra kapa ure ra rakarakan a gunagunan

¹² Ma Iesu i varvai mulai pire diat, i biti: Iau ra kapa ure ra rakarakan a gunagunan; ia nam i murmur iau, pa na vanavana ta ra bobotoi, ia kaka na vatur vake ra kapa na nilaun. ¹³ A umana Parisaio dia biti tana: U varvai mulai ure u; kaum varvai pa i dovot. ¹⁴ Iesu i tatike bali diat dari: Ba

iau varvai ure iau mulai, kaugu varvai i dovot; tago iau nunure ra gunan iau ga vana kan ia, ma iau nunure bula ra gunan ba ina vana tana; ma avat, pa ava nunure ra gunan iau ga vana kan ia, ba nam ina vana tana. ¹⁵ Avat, ava nuk pa ka ra palapaka ta kavava varkurai, ma iau, pa iau kure ta tikai. ¹⁶ Ma ba iau varkurai, kaugu varkurai i dovot; tago vakir iau kaka, amir ma Tama iat, nina i ga tulue iau uti. ¹⁷ Ma di ga tumu ia bula ta kavava tinata na varkurai, ba ra varvai kai ta ivut i dovot. ¹⁸ Iau, go iau varvai ure iau mulai, ma Tama bula, nina i ga tulue iau uti, i varvai ure iau. ¹⁹ Ma dia tir ia dari: Akave Tamam? Iesu i bali diat dari: Pa ava nunure iau, ma pa ava nunure bula Tamagu; gala ava tar nunure iau, gala ava ti nunure bula Tamagu. ²⁰ I ga tatike go ra tinata ta ra pal na mani ba i vartovo ta ra pal na vartabar; ma pa ta i kinim ia, tago kana pakana bung pa i ti vut boko.

I dekdek upi avat a vana ta nam ra gunan ina vana tana

²¹ Ma i tatike mule ta diat: Iau, ina vana, ma avat a tikan upi iau, ma avat a virua ta kavava lavur varpam; a gunan ba ina vana tana, i dekdek upi avat a vana tana. ²² A Iudaia dia tatike: Na doka mule bar? Tago i biti: A gunan ba ina vana tana, i dekdek upi avat a vana tana. ²³ Ma i biti ta diat: Avat mamati ra pia; iau marama; avat mamati ra rakarakan a gunagunan; ma iau, vakir iau mamati ra rakarakan a gunagunan. ²⁴ Ia nam ra vuna iau ga tatike ta vavat dari ba: Avat a virua ta kavava lavur varpam; tago ona pa ava nurnur tagu ba iau

ia muka, avat a virua ta kavava lavur varpiam. ²⁵ Ma dia tir ia: U to ia? Iesu i biti ta diat: Nam iau ga veve ta vavat i tana papa amana. ²⁶ Mangoro na magit ba ina tatike ma ina kure bula ure avat; ma nam i ga tulue iau uti i dovot; ma ra lavur magit iau ga valongore tana, go iau tatatike tadav ra rakarakan a gunagunan. ²⁷ Ma pa dia nunure ba i tata pire diat ure Tama. ²⁸ Ma Iesu i biti: Ba ava tar vatur Natu i ra tutana urama boko, avat a nunure ba iau ia muka, ma avat a nunure bula ba pa iau pait varkolono pa ta magit, iau tatike ke go ra lavur magit da Tama i ga tovo iau me. ²⁹ Ia nam i ga tulue iau uti, i ki piragu; pa i vana kan iau; tago iau pait vatikene nina ra lavur magit i gugu tana. ³⁰ Ba i tatatike go ra lavur magit, mangoro dia nurnur tana.

A umana vilavilau ma diat dia ki langalanga

³¹ Iesu i tatike ta nam ra lavur Iudaia dia nurnur tana: Ba ava torom vataikai ta kaugu tinata, avat kaugu tarai na vartovo tuna; ³² ma avat a nunure ra dovotina, ma ra dovotina na valangalanga avat. ³³ Ma dia biti tana: Avet a umana bul mur tai Abaraam, ma pa ave ga ki na vilavilau pire ta tikai, ma dave u biti ba: A dovotina na valangalanga avat? ³⁴ Iesu i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Nina i pait ra varpiam ia ra vilavilau kai ra varpiam. ³⁵ A vilavilau pa i ki tukum na pal, natu i nina ba kana ra pal i ki tukum tana. ³⁶ Ba Natu i God i valangalanga avat, avat a langalanga tuna. ³⁷ Iau nunure ba avat a umana bul mur tai Abaraam; ma go ava mainge ba avat a doko iau, tago kaugu tinata pa i ki ta vavat. ³⁸ Iau tata ure ra lavur

magit iau ga gire pire Tamagu; ma avat bula ava pait ra lavur magit ava ga valongore tai tama i vavat. ³⁹ Dia biti tana: Tama i vevet Abaraam. Iesu i biti ta diat: Gala avat a umana natu i Abaraam, gala avat a pait ra lavur papalum kai Abaraam. ⁴⁰ Iau a tutana, iau tar varve avat ta ra dovotina, nam iau ga valongore tai God; ma go ava mainge ba avat a doko iau; Abaraam pa i ga papait ia damana. ⁴¹ Ava papait ra lavur papalum kai tama i vavat. Dia biti tana: Vakir di ga kava avet na nga, ave tamana par ma God. ⁴² Iesu i biti ta diat: Gala ava tamana ma God, gala avat a mari iau; tago iau ga vana rikai tai God ma iau ga pot ati; ma pa iau pot vakuku, ia iat i ga tulue iau. ⁴³ Dave pa ava nunure kaugu tinata? Tago i dekdek upi avat a valongore kaugu vartovo. ⁴⁴ Ava tamana ma Satan, ma ava mainge avat a pait ra lavur mamainga kai tama i vavat. la ra tena vardodoko papa amana iat, ma pa i tur ta ra dovotina, tago ra dovotina pa i ki tana. Ba i tatike ra vaongo, i vaarike kana mangamangana iat; tago ia ra tena vaongo, ma ra tama i ra vaongo iat. ⁴⁵ Ma tago iau tatike ra dovotina, pa ava nurnur tagu. ⁴⁶ la laka ta vavat na takun ot pa iau ma ra varpam? Ba iau tatike ra dovotina, dave pa ava nurnur tagu? ⁴⁷ Nina ba kai God, i valongore ra lavur tinata kai God; go ra vuna pa ava valongore, tago avat vakir avat kai God.

Iesu ma Abaraam

⁴⁸ A Iudaia dia tatike bali ia dari: I boina laka kaveve tinata, ba u a te Samaria, ma ra tabaran i ovai tam? ⁴⁹ Iesu i biti: Pa ta tabaran i ovai tagu; iau ru Tamagu, ma ava piam iau. ⁵⁰ Vakir iau nuk

upi ra minamar upi kaugu; ta ra tikai i nuk upi ia, ma na kukure. ⁵¹ A dovot go iau tatike ta vavat: Ba tikai i toratorom ta kaugu tinata, pa na mat muka. ⁵² A Iudaia dia biti tana: Go ave nunure muka ba ra tabaran i ti ovai tam. Abaraam i ga mat, ma ra lavur propet bula; ma u biti: Ba tikai i toratorom ta kaugu tinata, pa na mat muka. ⁵³ U ngala laka ta mumur ma tama i vevet Abaraam, nina i ga mat; ma ra umana propet bula dia ga mat; u nuk ia ba u to ia? ⁵⁴ Iesu i biti: Ba iau pite pa mule iau, kaugu pite varpa a magit vakuku ka: Tamagu iat i pite pa iau; ma ava tatike ure ba ia kavava God; ⁵⁵ ma pa ava ga nunure; ma iau nunure; ba iau biti ba pa iau nunure, iau bula ra tena vaongo da avat; ma iau nunure, ma iau toratorom ta kana tinata. ⁵⁶ Tama i vavat Abaraam i ga gugu upi na gire kaugu bung; ma i ga gire, ma i ga gugu muka. ⁵⁷ A Iudaia dia biti tana: Pa u ti laun vue boko ra ilima na vinun na kilakilala ma u tar gire laka Abaraam? ⁵⁸ Iesu i tatike ta diat: A dovot ga iau tatike ta vavat: Lua ta mimir ma Abaraam, Iau Iat.* ⁵⁹ Ma dia tak pa ra umana vat upi diat a tupar ia me; ma Iesu i parau, ma i irop kan ra pal na vartabar.

9

Iesu i valagar pa ra pula

¹ Ma ba i bolabolo, i gire tika na pula di ga ti kava damana iat. ² Ma kana tarai na vartovo dia tir ia dari: Tena Vartovo, ia i ga pait ra varpam,

---

* **8:58:** "Iau Iat," tika na iang ba amana a Iudaia dia ga nunure God tana; tago ia iat i ki ma pa ta i vaki ia. Gire A Nirop 3:14.

go ra tutana ba ra ura tavuna, tago di ga kava dari iat a pula? ³ Iesu i tatike: Go ra tutana pa i ga pait ra varpam, ma ra ura tavuna bula pata; i dari ka upi ra umana papalum kai God na po rikai tana. ⁴ Dat a pait ra lavur papalum kai nam i ga tulue iau uti ari i ti keake boko; na marum boko, ba pa ta na papalum tana. ⁵ Ba go iau ki ati ra pia, iau ra kapa ure ra rakarakan a gunagunan. ⁶ Ba i tar tatike nam, i nami ra pia, ma i pait ra pia maumau ma ra nanami, ma i kolo ra ura kiau na matana me. ⁷ Ma i biti tana: Una vana, una iu papa ta ra lum, a iangina Siloam (a kukuraina dari: Di ga tulue). Ma i vana, ma i iu papa, ma ba i talil, i nana kapa. ⁸ Kana vuna tarai, ma diat dia ga giragire value boko ba ia ra tena nilul, dia tatike: Vakir go vang nina i ga kiki ma i ga lulul? ⁹ Ta ra umana dia biti: Maia, ia tuna nam; ta ra umana dia biti: Pata, dir vardada ka me. Ia iat i biti: Iau ia tuna. ¹⁰ Ma dia biti tana: Di ga vanana davatane pa ra ura kiau na matam? ¹¹ I biti: Nam ra tutana, di vatang ia ba Iesu, i ga pait ra pia maumau, i ga kolo ra ura kiau na matagu me: ma i ga biti tagu dari: Una vana Siloam, una iau papa; ma iau ga vana, iau ga iu papa, ma go iau nana. ¹² Ma dia tir ia: Akave nam ra tutana? I biti: Pa iau nunure.

A umana Parisaio dia titir ure ra papalum na valagar

¹³ Dia agur pa nina i ga pula tadav ra umana Parisaio. ¹⁴ Ma nam ra bung ba Iesu i ga pait ra pia maumau ma i ga vanana pa ra ura kiau na matana tana, a Bung Sabat. ¹⁵ Ma ra umana Parisaio dia tir ia mulai ba i nana dave. Ma i biti

ta diat: I ga kolo ra ura kiau na matagu ma ra pia maumau, ma iau ga iu papa, ma go iau nana. ¹⁶ Ta ra umana Parisaio dia biti: Go ra tutana, vakir kai God, tago pa i ru ra Bung Sabat. Ta ra umana dia biti: Ona ta tutana a tena varpian na pait davatane go ra lavur vakilang? Ma i enana varbaiai ra nuknuk i diat ure. ¹⁷ Ma dia biti mulai tai ra pula: Ava una tatike ure nam i tar vanana pa ra ura kiau na matam? Ma i biti ba: Tika na propet. ¹⁸ A umana Iudaia pa dia nurnur ta ra varvai ure, ba i ga pula lua boko, ma ba go i nana mulai, ma dia agur pa ra ura tavu i ra tutana, nina di ga vanana pa ra matana, ma dia tir dir dari: ¹⁹ Go laka nina ra natu i mumur ba amur biti ba di ga kava dari iat a pula? Ba damana, i nana dave gori? ²⁰ A ura tavuna dir tatike bali diat dari: Amir nunure, ba go natu i mimir, ma ba di ga kava dari iat a pula; ²¹ ma i nana dave bar go? pa amir nunure; ma pa amir nunure nina i ga vanana pa ra ura kiau na matana; avat a tir ia; go i tar tutana ot, ia iat na varveai mulai tana. ²² A ura tavuna dir tatike go ra lavur magit tago dir burutue ra Iudaia, tago ra Iudaia dia ga tar kubu dari ba, ona ta tikai na varveai kapa ba ia ra Kristo, da okole vue kan ra pal na lotu. ²³ Damana ra ura tavuna dir biti: I tar tutana ot, avat a tir ia. ²⁴ Ma dia oro pa mule nam ra tutana i ga pula, ma dia biti tana: Una ru God; ave nunure ba go ra tutana a tena varpian. ²⁵ Ma i biti: Ba go a tena varpian ba pata, pa iau nunure; ia kaka tika na magit iau nunure, ba iau ga pula, ma go iau nana mulai. ²⁶ Ma dia biti tana: Ava i ga pait ia tam? I ga vanana davatane pa ra ura kiau na

matam? ²⁷ I tatike ta diat: Go ka iau tar ve avat i tana, ma pa ava kapupi ia; ta ra ava ava mainge ba avat a valongore mulai? Ava mainge vang ba avat bula kana tarai na vartovo? ²⁸ Ma dia vul ia, dia biti: U kaka kana tutana na vartovo; avet a tarai na vartovo kai Moses. ²⁹ Ave nunure ba God i ga tovo Moses; ma pa ave nunure go ra tutana ba mamave. ³⁰ A tutana i tata bali diat ma i biti: Go a magit na kinaian tago pa ava nunure ba mamave, ma go i tar vanana pa ra ura kiau na matagu. ³¹ Da nunure ba God pa i valongore ra umana tena varpam; ba tikai i ruru God, ma i toratorom ta ra nuknukina, nam na valongore muka. ³² Papa amana ra vunapai ra rakarakan a gunagunan pa di valongore ba tikai i vanana pa ra ura kiau na mata i ra pula di ga ti kava damana iat. ³³ Gala go ra tutana vakir kai God, gala pa na pait valar pa ta magit. ³⁴ Ma dia biti tana: Di ga kava u muka ta ra varpam, ma una tovo avet vang? Ma dia okole vue.

Diat dia nana ma diat dia pula

³⁵ Iesu i valongore ba di tar okole vue; ma ba i gire tadav ia i biti: U nurnur laka tai Natu i God? ³⁶ I tata bali ia ma i biti tana: To ia laka nam, Luluai, upi ina nurnur tana? ³⁷ Iesu i biti tana: U tar gire; ma ia iat go amur tata me. ³⁸ Ma i biti: Luluai, iau nurnur. Ma i lotu tadav ia. ³⁹ Ma Iesu i biti: Iau ga vut ati ta ra rakarakan a gunagunan upi ra varkurai, upi nam diat dia pula, diat a nana; ma upi diat dia nana, diat a pula ka. ⁴⁰ Nam ra umana Parisaio dia varagur me, dia valongore go ra tinata, ma dia tir ia. Avet bula, ave pula laka? ⁴¹ Iesu i biti ta diat: Gala ava pula,

gala pa kavavat ta varpiam; ma go ava tatike: Ave nana; kavava varpiam i tur uka.

10

A tinata valavalar ure ra liplip na sip

¹ A dovot go iau tatike ta vavat: Nina ba pa i olo ta ra mataniolo ta ra liplip na sip, ma i koa lake ka, ia ra tena nilong ma ra tena kinakinau bula. ² Ma nina i olo ta ra mataniolo iat, ia nam ra tena balabalaure Sip. ³ A monamono i papa are, ma ra umana sip dia valongore ra nilaina; i oro pa kana lavur sip iat ma ra iang i diat, ma i agure vairop diat. ⁴ Ba i tar agure vairop kana parika, i lualua ta diat, ma ra lavur sip dia murmur ia; tago dia nunure ra nilaina. ⁵ Pa diat a murmur ra vaira, diat a lop uka kan ia; tago pa dia nunure ra nilai ra umana vaira. ⁶ Iesu i tatike go ra tinata valavalar ta diat; ma pa dia matoto ta ra lavur magit i ga tatike ta diat.

Iesu ia ra Bo na Tena Balabalaure Sip

⁷ Ma Iesu i biti mulai ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Iau ra mataniolo kai ra lavur sip. ⁸ Diat par, dia ga vut lua tagu, a umana tena nilong ma ra umana tena kinakinau bula diat; ma ra umana sip pa dia ga nunure diat. ⁹ Iau ra mataniolo; ba tikai na olo tagu, da valaun ia, ma na olaolo ma na irairop, ma na gire tadav ra nian. ¹⁰ Ma ra tena nilong i pot ika upi ra nilong ma ra vardodoko ma ra nila; iau ga vut upi diat a vatur vake ra nilaun, a nilaun i buka ma ra boina. ¹¹ Iau ra bo na tena balabalaure; a bo na tena balabalaure i vung vue kana nilaun upi ra

lavur sip. ¹² A tultul nina ba di kul ia ka, ma vakir ra tena balabalaure tuna, ma vakir kana ra lavur sip, i gire ra leing na pap i vut, ma i vana kan ra lavur sip, i lop uka, ma ra leing na pap i ra pa diat, ma i korot varbaiane diat; ¹³ i lop, tago di kul ia ka, ma pa i mari ra umana sip. ¹⁴ Iau ra bo na tena balabalaure, iau nunure diat ba kaugu, ma diat ba kaugu dia nunure iau; ¹⁵ da Tama i nunure iau, ma iau nunure Tama; ma iau vungue kaugu nilaun ure ra lavur sip. ¹⁶ Ma kaugu ta ra umana sip boko, pa dia ki ta go ra liplip na sip; ina agure diat bula, ma diat a valongore ra nilaigu; ma diat par, diat a ki ta ra kopono kikil na sip ma ra kopono ko ra tena balabalaure tana. ¹⁷ Go Tama i mari iau tana, tago iau vungue kaugu nilaun, pi ina tak pa ia mulai. ¹⁸ Pa ta i tak vue kan iau, iau kaka iau vungue. Iau iat iau kure upi ina vungue, ma iau kure bula upi ina tak pa ia mulai. Damana Tamagu i ga tul tar ia tagu.

¹⁹ Ma i enana varbaiai mulai ra nuknuk i ra umana Iudaia ta go ra lavur tinata. ²⁰ Ma mangoro ta diat dia ga biti: A tabaran i ovai tana, ma i lunga; dave ava valongore? ²¹ Ta ra umana dia biti: Go vakir ra tinata kai tikai ba ra tabaran i ovai tana. A tabaran na vanana pa vang ra kiau na mata i ra umana pula?

A tarai Iudaia dia pue vue Iesu

²² Ma dia pait ra lukara na varvagogom arama Ierusalem ta ra kilala na mudian; ²³ ma Iesu i vanavana ta ra mata palpal kai Solomon ta ra pal na vartabar. ²⁴ Ma ra Iudaia dia kor kikil ia, ma dia tir ia: Aivia bung boko una vavapidik iu

ta vevet? Ba u ra Kristo una ve bulu avet. ²⁵ Iesu i biti ta diat: Iau ga tar ve avat, ma pa ava nurnur; a lavur papalum iau papait ia ta ra iang i Tamagu, dia varvai bula ure iau. ²⁶ Ma pa ava nurnur, tago vakir avat kaugu umana Sip. ²⁷ Kaugu lavur sip dia valongore ra nilaigu, ma iau nunure diat, ma dia murmur iau; ²⁸ ma iau tul tar ra nilaun tukum ta diat, ma pa diat a virua muka, ma pa ta na ra pa diat ta ra limagu. ²⁹ Tamagu, nina i ga tul tar diat i tagu, i lia ta diat par, ma pa i tale ta tikai upi na ra pa diat kan ra lima i Tamagu. ³⁰ Amir ma Tama amir tikai ka. ³¹ A Iudaia dia tak pa ra umana vat mulai, upi diat a tupar ia me. ³² Iesu i bali diat dari: Mangoro na bo na papalum tai Tamagu iau ga ve tar ia ta vavat; ure nuve ta go ra lavur papalum ava tupar iau tana? ³³ A Iudaia dia biti: Pa ave tupar u ure ta bo na papalum, ure ke ra varvul, ma tago u a tutana ka, ma u biti ba u God. ³⁴ Iesu i biti ta diat: Pa di ga tumu ia laka ta kavava tinata na varkurai dari: “Iau ga tatike: Avat a umana god”? ³⁵ Ba i ga vatang diat ba ra umana god, diat ba di ga tul tar ra tinata kai God ta diat (ma i dekdek upi da piam vue ra Buk Tabu), ³⁶ avat a tatike laka ure nina Tama i ga vagongom ia, ma i ga tulue uti ta ra rakarakan a gunagunan ba: “U vul God,” tago iau ga biti: Iau Natu i God? ³⁷ Ona pa iau pait ra lavur papalum kai Tamagu, koko avat a nurnur tagu. ³⁸ Ona iau pait muka diat, ma pa ava nurnur tagu, avat a nurnur ta ra lavur papalum; upi avat a nunure ma avat a matoto ba Tama i ki tagu, ma iau ki tai Tama. ³⁹ Ma dia mainge mulai ba diat a kinim ia; ma i vana ka kan ra lima i diat.

⁴⁰ Ma i vana mulai ta ra papar a Iordan maro iat, ta nam ra gunan ba Ioanes i ga lua ie ma ra baptaiso tana; ma i kiki ie. ⁴¹ Ma mangoro dia tadav ia; ma dia biti: A dovotina Ioanes pa i ga pait ta vakilang; ma i dovot ra lavur magit par, ba Ioanes i ga tatike ure go ra tutana. ⁴² Ma mangoro dia nurnur tana abara.

11

Lasaro i mat

¹ Ma tika na tutana i mait, a iangina Lasaro, a te Betania, a pia na pal kai ra ura bartanavavina Maria ma Mata. ² Maria nam i ga ku ra Luluai ma ra varku, ma i ga u ra ura kakene ma ra pepe na uluna, ma go taina Lasaro i mait. ³ A ura bartanavavina dir vartuluai tadav ia dari: Luluai, nina u mari ia, go i mait. ⁴ Ba Iesu i valongore i biti: Pa na mat ta go ra minait, i mait upi da pite pa God, ma upi da pite pa Natu i God bula tana. ⁵ Iesu i mari Mata ma tanavavina ma Lasaro bula. ⁶ Ba i valongore ba i mait, i ki pa ra ivu bung mulai ta nam ra gunan i ki tana. ⁷ Ma namur i tatike tai ra tarai na vartovo: Dat a vana mulai Iudaia. ⁸ A tarai na vartovo dia biti tana: Tena Vartovo, go ko a Iudaia dia ga mainge ba diat a tupar i u; ma una vana mulai tana laka? ⁹ Iesu i biti: Vakir a vinun ma a urua na pakana ta ra bung laka? Ba tikai i vanavana ta ra keake pa i tutukai, tago i gire ra kapa kai go ra rakarakan a gunagunan. ¹⁰ Ba tikai i vanavana ra marum, i tutukai, tago pa ta kapa i ki tana. ¹¹ I tatike go ra lavur magit, ma namur i biti ta diat: Talai dat, Lasaro, i tar va mat, ma iau vana upi ina vangun ia. ¹² A tarai na vartovo dia

biti tana: Luluai, bali tar va mat, na lagar. ¹³ Iesu i ga tata ure kana minat; ma dia nuk ia, ba i ga tatike ure ra ningo ta ra niva. ¹⁴ Ma Iesu i ve bulu diat dari: Lasaro i tar mat. ¹⁵ Ma iau gugu ure avat, ba pa iau ga ki abara, upi avat a nurnur; ma go dat a vana pirana. ¹⁶ Tomas, di vatang ia bula ba a Kanga, i tatike tai ra tarai na vartovo: Dat a vana bula, upi dat a mat varurung me.

Iesu ia ra nilaun mulai ma ra nilaun tuna

¹⁷ Ba Iesu i tar pot, i matoto pa ba i tar va ra ivat na bung ta ra babang na minat. ¹⁸ Betania i maravai Ierusalem, da ra utul a kilomita (ra ivu mail); ¹⁹ ma mangoro na Iudaia dia ga vana pire Mata ma Maria, upi diat a vamaram dir ure tai dir. ²⁰ Ba Mata i valongore ba Iesu i vanavana ur, i totongo upi ia; ma Maria i kiki na pal. ²¹ Mata i biti tai Iesu: Luluai, gala u ga ki ati, gala taigu pa na mat. ²² Ma go iau nunure ba ta magit una lul ia tai God, God na tul tar ia tam. ²³ Iesu i biti tana: Taim na laun mulai. ²⁴ Mata i biti tana: Iau nunure ba na laun mulai ta ra tinut mulai ta ra bung kutu. ²⁵ Iesu i biti tana: Iau ra nilaun mulai, ma iau ra nilaun tuna; ia nam i nurnur tagu, ba i mat, na laun mulai; ²⁶ ma nina i laun ma i nurnur tagu, pa na mat muka. U nurnur laka damana? ²⁷ I biti tana: Maia, Luluai, iau ga tar nurnur ba u ra Kristo, Natu i God, nina muka ba na vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan.

Iesu i tangi

²⁸ Ma ba i tar tatike dari, i vana, ma i oro ive pa tanavavina, Maria, i biti: A Luluai go kari, i oro u. ²⁹ Ma ba i valongore, i tut vuavuai, ma i

vana tadav ia. ³⁰ (Iesu pa i pot boko ta ra pia na pal, i ki boko ta nam ra pakana, Mata i ga barat ia tana.) ³¹ A Iudaia, nina dia ga ki na pal me upi diat a vamaram ia, ba dia gire Maria i tut lulut ma i irop, dia mur ia, dia nuk ia ba na vana tadav ra babang na minat upi na tangtangi ie. ³² Ba Maria i pot abara, Iesu i ki ie, ma i gire, i va timentum pire ra ura kauna, ma i biti tana: Luluai, gala u ga ki ati, gala taigu pa na mat. ³³ Ba Iesu i gire i tangtangi, ma nam ra Iudaia bula dia ga varagur me dia tangtangi, i riri ta ra tulungeana, ma i ngarao tana, ³⁴ ma i biti: Ava ga vadiop ia ave? Dia biti tana: Luluai, una mai, una gire. ³⁵ Iesu i tangi. ³⁶ A Iudaia dia biti: Gire i mari ia muka! ³⁷ Ma ta umana dia biti: Go ra tutana i ga vanana pa ra ura kiau na mata i ra pula, ma dave pa i ga valagar pa go ra tutana bula upi koko na mat?

Lasaro i tut rikai kan ra minat

³⁸ Ma Iesu i kaina mulai ra balana, ma i tadav ra babang na minat. Nam ra babang a niiga, ma di ga vung bat ia ma ra vat. ³⁹ Iesu i biti: Avat a tak vue ra vat. Mata, tai nina i ga mat, i tatike tana: Luluai, gori i angina; tago i tar mat a ivat na bung iat. ⁴⁰ Iesu i biti tana: Pa iau ga tatike laka tam ba ona u nurnur, una gire ra minamar kai God? ⁴¹ Ma dia tak vue ra vat. Iesu i tadaraka, ma i biti: Tama, iau pite pa u tago u tar valongore iau. ⁴² Iau ga nunure ba u valongore vatikene iau; ma iau ga vatang ia, tago ra kor dia turtur kikil iau, upi diat a nurnur, ba u ga tulue iau Uti. ⁴³ Ba i tar tatike damana, i manga oro dari: Lasaro, una vana rikai. ⁴⁴ Ma nam i ga mat i vana rikai, di ga

vi ra ura limana ma ra ura kekene ma ra mal na minat; ma di rau ra matana bula ma ra mal. Iesu i biti ta diat: Avat a pala ia, upi na vana.

Dia varpit upi diat a vagu pa Iesu

(Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Luk 22:1-2)

⁴⁵ Mangoro ta diat a Iudaia, nina dia ga ki pire Maria, ma dia ga gire nam i ga pait ia, dia nurnur tana. ⁴⁶ Ma ta ra umana ta diat dia vana tadav ra umana Parisaio, ma dia varve diat ta ra lavur magit Iesu i ga pait ia.

⁴⁷ A umana tena tinabar ngalangala ma ra umana Parisaio dia oro varurue ra kivung, ma dia biti: Ava da pait ia? Go ra tutana i pait mangoro na vakilang. ⁴⁸ Ba da nur vue dari, a tarai par diat a nurnur tana; ma ra tarai Rom diat a vut, diat a kale kada pia na pal ma kada vuna gunan bula. ⁴⁹ Ma tikai ta diat, Kaiapas, ia ra tena tinabar i lualua ta nam ra kilala, i biti ta diat: Pa ava nunure ta magit, ⁵⁰ ma pa ava nuk ia ba i topa avat, ba tikai na mat ure ra tarai, ma koko ra vuna gunan mutu na virua. ⁵¹ Ma vakir i ga tatike vakuku go; tago ia ra tena tinabar i lualua ta nam ra kilala, ma i ga tata na propet ba Iesu na mat ure ra vuna gunan; ⁵² ma vakir ure ra vuna gunan ika, upi na varurue bula ra lavur natu i God dia ki varbabaiai vurvurbit, upi diat a tikai ka. ⁵³ Ma papa ta nam ra bung dia varpit upi diat a doka.

⁵⁴ Ma Iesu pa i vanavana kapa mulai pire ra Iudaia, i vana ta ra gunagunan maravai ra bil, ta ra pia na pal, a iangina Epraim; ma dia kiki tana ma ra tarai na vartovo. ⁵⁵ Ma i maravai ra lukara na bolo lake kai ra Iudaia; ma mangoro ta ra

gunagunan dia lua urama Ierusalem ba pa di pait boko ra lukara, upi diat a vagomgom diat mulai. ⁵⁶ Ma dia tikan upi Iesu, ma ba dia turtur na pal na vartabar dia tata vargil ure, dia biti: Ava ava nuk ia? Pa na vana laka ta ra lukara? ⁵⁷ Ma ra lavur tena tinabar ngalangala ma ra lavur Parisaio dia ga vartuluai, ba tikai i nunure ba i ki ave na ve tar ia, upi diat a kinim ia.

12

A vavina i lingire ra varku ta ra ulu i Iesu (Mat 26:6-13; Mar 14:3-9)

¹ Ba laptikai na bung boko upi da pait ra lukara na bolo lake, Iesu i pot aro Betania, aina Lasaro i ki ie, nina ba Iesu i ga valaun pa ia mulai kan ra minat. ² Ma dia mal pa ra varlapir ure abara; Mata i toratorom ta ra nian; Lasaro tikai ta diat dia ki me ta ra nian. ³ Maria i vatur tika na pakana mamat na varku tuna, i ngatngat muka, ma i tap ra ura kak i Iesu me, ma i u ra ura kauna ma ra pepe na uluna; ma ra pal i buka ma ra ang na varku. ⁴ Iudas Iskariot, tikai ta diat kana tarai na vartovo, nina ba na vagu tar ia, i biti: ⁵ Ta ra ava pa di ga ivure go ra varku upi ta utul a mar na denaria, upi da tabar ra umana luveana me? ⁶ Pa i ga tatike go tago i mari ra umana luveana; i tatike ke, tago ia ra tena nilong, ma tago kana ra popopoi, ma i tatatak pa ta nam di poe tana. ⁷ Iesu i biti: Avat a nur vue upi na pait ia, tago i da i pait ia ure kaugu bung na pupunang. ⁸ Tago ra umana luveana dia ki vatikai pire vavat; ma iau, pa ina ki vatikai pire vavat.

Di varpit ure Lasaro

⁹ A kor na tarai ta diat ra Iudaia dia valongore ba i ki abara; ma dia pot, vakir upi ka Iesu, upi diat a gire bula Lasaro, nina i ga valaun pa ia mulai kan ra minat. ¹⁰ A lavur tena tinabar ngalangala dia varpit ba diat a doko bula Lasaro; ¹¹ tago ia ra vuna ba mangoro na Iudaia dia vana, ma dia nurnur tai Iesu tana.

Iesu i olo Ierusalem

(Mat 21:1-11; Mar 11:1-11; Luk 19:28-40)

¹² Ta ra bung namur a ngala na kor na tarai dia ga pot upi ra lukara, ma ba dia valongore ba Iesu i vana urama Ierusalem, ¹³ dia kap ra lavur ul, ma dia vana oai upi diat a totongo upi ia, ma dia oraoro ba: Osana, da pite pa go i ti vut ma ra iang i ra Luluai, a King kai ra Israel! ¹⁴ Ma Iesu i ga tikan tadav ra nat na as, ma i ki tana; da di ga tumu ia: ¹⁵ “Natu i Sion, a vavina, koko u burut, una gire kaum King i vana rikai, i ki ta ra nat na as.” ¹⁶ Kana tarai na vartovo pa dia matoto lua boko ta go ra lavur magit; ma ba Iesu i tar ki ta kana minamar, dia nuk pa ia muka ba di ga tumu go ra umana magit ure, ma ba di ga pait ot pa go ra lavur magit i tana. ¹⁷ Nam ra kor na tarai, dia ga tur pirana ba i ga oro vairop Lasaro kan ra babang na minat, ma i ga valaun pa ia mulai kan ra minat, dia varveai tana. ¹⁸ Go bula i vuna tago a kor na tarai dia ga vana oai dia totongo upi ia tana, tago dia nunure ba i ga pait go ra vakilang. ¹⁹ A umana Parisaio dia biti vargil dari: Ava gire ba ava mama pait ta magit; ea, a rakarakan a gunagunan i mur ia.

Ta umana Elenas dia tikan upi Iesu

²⁰ Ta ra umana Elenas bula diat dia ga vana urama ta ra lukara upi diat a lotu; ²¹ ma dia tadav Pilipo, nina maro Betsaida arama Galilaia, ma dia tir ia dari: Luluai, ave mainge ba avet a gire Iesu. ²² Pilipo i vana, i ve Andreas; Andreas dir ma Pilipo, dir vana, ma dir varve Iesu. ²³ Iesu i biti dari ta dir: Gori a pakana bung i tar pot ba da mar Natu i ra tutana. ²⁴ A dovot go iau tatike ta vavat: Ari ona ra pat i ra vit pa i bura ta ra bala na pia ma ba pa i mat, i ki varkolono ko; ba i mat, i vuai mangoro na vuaina. ²⁵ Nina i mari kana nilaun, na varara vue; ma nina i milikuane kana nilaun ati ra pia, na vatur vake upi ra nilaun tukum. ²⁶ Ba tikai i toratorom tagu boina ba na murmur iau; ma kaugu tultul na ki aina ina ki ie; ba tikai i torom tagu, Tama na vadoane.

Iesu i tata ure kana minat

²⁷ Go i ngarao ra tulungeagu; ma ava ina tatike? Tama, una valaun iau kan go ra pakana bung. Ma ure go ra magit iat iau tar tadav go ra pakana bung tana. ²⁸ Tama, una mar ra iangim. Ma ra nilai tikai i vana rikai marama ra bala na bakut dari: Iau ga mar ia, ma ina mar ia mulai. ²⁹ A kor na tarai, nina dia tur pirana, dia valongore, ma dia tatike, ba i tar pangpagur; ta ra umana dia biti: Tika na angelo i tar tata pa ia. ³⁰ Iesu i biti: Go ra tinata pa i vana rikai ure iau, ure avat iat. ³¹ Go di kure go ra rakarakan a gunagunan; go da okole vue ra luluai kai go ra rakarakan a gunagunan. ³² Ma iau, ba di vatur iau urama kan ra rakarakan a gunagunan, ina al pa ra tarai

par piragu. ³³ I tatike go ure ra mangamangana vinirua ba na mat i tana. ³⁴ A kor na tarai dia bali ia dari: Ave ga valongore ta ra tinata na varkurai ba ra Kristo na laun tukum; ma dave go u tatike ba: Da vatur Natu i ra tutana urama? To ia go ra Natu i ra tutana? ³⁵ Iesu i biti ta diat: A ik ika boko ra kapa i ki pire vavat. Avat a vanavana ba ra kapa i ki boko pire vavat, kan ra bobotoi na tadav avat; nam i vanavana ta ra bobotoi, pa i nunure ba i vana uve. ³⁶ Ba ra kapa i ki boko pire vavat, avat a nurnur ta ra kapa, upi avat a umana natu i ra kapa.

Ra tarai Iudaia pa dia nurnur

Iesu i tatike vue go ra lavur magit, ma i vana, i parau kan diat. ³⁷ Ma go i tar pait mangoro na vakilang ta ra mata i diat, ma pa dia nurnur tana; ³⁸ upi na da nam ra tinata Iesaia i ga tatike dari: “Luluai, to ia i ga valongore kaveve varveai? Ma di ga ve tar ra lima i ra Luluai tai ia?” ³⁹ Go ra vuna pa dia ga nurnur tana, tago Iesaia i ga tatike bula:

⁴⁰ “I ga vapula bat ra kiau na mata i diat, ma i ga valeo ra bala i diat; Kan diat a gigira ma ra ura kiau na mata i diat, ma kan diat a matoto ma ra bala i diat. Ma diat a vana tapuku, Ma ina valagar pa diat.”

⁴¹ Iesaia i ga tatike go ra lavur magit, tago i ga gire kana minamar; ma i ga varvai ure. ⁴² Ma mangoro ta diat ra lavur tena varkurai dia nurnur tana; ma pa dia tata kapa ure, tago kan ra lavur Parisaio diat a okole vue diat kan ra pal

na lotu; ⁴³ tago dia manga mainge ra variru tai ra tarai, ma tai God i ikilik ika.

Iesu i varkurai ma kana tinata

⁴⁴ Ma Iesu i oraoro, i biti: Nina i nurnur tagu, pa i nurnur tagu, i nurnur ta nam i ga tulue iau Ūti. ⁴⁵ Ma nina i giragire iau, i giragire bula nam i ga tulue iau uti. ⁴⁶ Iau a kapa, iau tar vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan, upi nina i nurnur tagu, koko na ki ta ra bobotoi. ⁴⁷ Ba tikai i valongore kaugu tinata, ma pa i torom tana, pa iau kure; tago pa iau ga vana rikai upi ina kure ra rakarakan a gunagunan, pata; ina valaun uka ra rakarakan a gunagunan. ⁴⁸ Nina i piam vue iau, ma pa i kapupi kaugu tinata, tikai iat na kure; nam ra tinata iau ga tatike na kure ta ra bung kutu. ⁴⁹ Tago nam iau ga tatike, vakir kaugu kaka, Tama, nina i ga tulue iau uti, i ga tul tar nam tagu ba ina ve tar ia, ma nam bula ba ina tatike. ⁵⁰ Ma iau nunure, ba kana vartuluai ia ra nilaun tukum; nam ra lavur magit iau tatike, da Tama i ga ve tar ia tagu, damana iau varveai muka.

13

Iesu i vura puk ra kau i diat ra tarai na vartovo

¹ Ba pa di pait boko ra lukara na bolo lake, Iesu i nunure ba kana pakana bung i tar pot ba na vana kan go ra rakarakan a gunagunan tana tadav Tama, ma da i ga mari kana tarai, dia ki ta ra rakarakan a gunagunan, damana i mari diat tuk tar ta ra mutuaina. ² Ba dia tar ki ta ra nian, Satan i ga vanuk tar ia ta ra bala i Iudas Iskariot, natu i Simon, ba na vagu tar ia; ³ ma Iesu i nunure

ba Tama i tar tul tar ra lavur magit par tana, ma i nunure ba i ga vana rikai tai God, ma na vana mulai pire God, i tut kan ra nian, ⁴ ma i vungue kana umana mal; ma i tak pa ra mal na niu, ma i vi pit me. ⁵ Ma i lolonge ra tava ta ra la, ma i vura puk ra kau i diat a tarai na vartovo, ma i u diat ma nam ra mal na niu, i vi pit me. ⁶ Damana i tadav Simon Petero. I biti tana: Luluai, una puk laka ra ura kaugu? ⁷ Iesu i tatike bali ia dari: Go iau pait ia, pa u nunure gori; una matoto boko tana namur. ⁸ Petero i biti tana: Koko muka una puk ra ura kaugu. Iesu i biti tana: Ona pa iau puk u, dor a takunu varbaiai. ⁹ Simon Petero i biti tana: Luluai, vakir ra ura kaugu kaka, a ura limagu ma ra ulugu bula. ¹⁰ Iesu i biti tana: nina i tar gumu, i topa ia ba da puk uka ra ura kauna, tago i tar gomgom mutu; ma ava gomgom, ma vakir avat par. ¹¹ Tago i nunure nam ba na vagu tar ia; kari i tatike dari: Pa ava gomgom par. ¹² Ba i tar puk ra kau i diat, i tak pa kana umana mal, ma i ki mulai ma i tatike ta diat: Ava nunure laka go iau tar pait ia ta vavat? ¹³ Ava vatang iau ba Tena Vartovo ma Luluai; ma ava tatike ra dovotina; tago iau tuna nam. ¹⁴ Ba iau ra Luluai ma ra Tena Vartovo bula, ma iau tar puk ra kau i vavat, avat bula, avat a puk vargilliane ra kau i vavat. ¹⁵ Tago iau tar tul tar ra valavalar ta vavat, upi avat bula avat a papait ia damana da iau tar papait ia ta vavat. ¹⁶ A dovot go iau tatike ta vavat: A tultul pa i ngala ta dir ma kana luluai; ma nina di ga tulue pa i ngala ta dir ma nina i ga tulue. ¹⁷ Ba ava tar nunure go ra lavur magit, ma ba ava papait bula diat, ava ti doan. ¹⁸ Pa iau tata ure avat par; iau nunure nam

diat, iau ga pilak pa diat; ia kaka upi da pait ot pa ra Buk Tabu: “Nam i ian kaugu gem, i rua iau ma ra inabut na kauna.” ¹⁹ Papa gori ina varve value avat i tana ba pa di pait ia boko, upi ba di tar pait ia, avat a nurnur ba iau ia muka. ²⁰ A dovot go iau tatike ta vavat: Nina ba i kapupi nam iau tulue, i kapupi iau bula, ma nina i kapupi iau, i kapupi bula nam i ga tulue iau uti.

*Iesu i biti ba ta tikai na vagu tar ia
(Mat 26:20-25; Mar 14:17-21; Luk 22:21-23)*

²¹ Ba Iesu i tar tatike dari, i ngarangarao ra tulungeana, ma i varveai dari: A dovot go iau tatike ta vavat ba, tikai ta vavat na vagu tar iau. ²² A tarai na vartovo dia gire vargilgiliane diat, dia purpuruan ba i tatike go ure to ia. ²³ Ma tika na tutana na vartovo pire ra vuvuvung na nian, Iesu i mari ia, ma i va bokon ta ra bongobongo i Iesu. ²⁴ Simon Petero i kaluve pa ia, ma i biti tana: Una ve avet ba i tata ure to ia. ²⁵ I va bokon mulai ta ra bongobongo i Iesu, ma i tir ia: Luluai, ba to ia? ²⁶ Iesu i tatike bali ia dari: Nina ba iau puk tar ra ngungu gem tana. Ba i tar puk ra ngungu gem, i vatur ia, ma i tabar Iudas, natu i Simon Iskariot, me. ²⁷ Ma namur ta ra ngungu gem Satan i ovai tana. Iesu i biti tana: Nam ra magit ba una pait ia, una pait lulut ia. ²⁸ Ma pa ta ta diat ta ra vuvuvung na nian i nunure ra vuna ba i tar tatike go tana. ²⁹ Ta ra umana dia nuk ia ba Iesu i biti tana: Una kul pa ra lavur magit i topa dat ta ra lukara; ba dari bar, ba na tabar ra lavur luveana, tago Iudas i kapkap ra popopoi. ³⁰ Ba i

tar vatur vake ra ngungu gem, i irop vuavuai; ma i marum.

A kalamana vartuluai

³¹ Ba i tar irop, Iesu i biti: Go da mar Natu i ra tutana, ma di tar mar God tana; ³² ona di tar mar God tana, God na mar ia bula tana iat, ma na mar vuavue. ³³ A umana bul ikik, go a ik ika ina ki pire vavat. Avat a tikan upi iau; ma da iau ga varve ra Iudaia: I dekdek upi avat a vana ta nam ra gunan ba ina vana tana, damana bula iau biti ta vavat. ³⁴ Go ra kalamana vartuluai iau tul tar ia ta vavat, ba avat a varmari vargil; da iau ga mari avat, avat bula avat a varmari vargil. ³⁵ Ona ava varmari vargil, a tarai par diat a nunure tana ba avat kaugu tarai na vartovo.

Iesu i tata lua ba Petero na pue vue

(Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Luk 22:31-34)

³⁶ Simon Petero i biti tana: Luluai, una vana uve? Iesu i biti: A gunan ba ina vana tana, i dekdek upi una mur iau tana gori; una murmur namur. ³⁷ Petero i biti tana: Luluai, ta ra ava pa ina mur u tana gori? Ina vungue kaugu nilaun ure u. ³⁸ Iesu i biti: Una vungue vang kaum nilaun ure iau? A dovot go iau tatike tam: A loko pa na riki boko, ma una ga vautul a pue vue iau.

14

Iesu ia ra nga, ra dovot, ma ra nilaun

¹ Koko i tabun ra bala i vavat; avat a nurnur tai God, ma avat a nurnur tagu bula. ² Mangoro na pal ta ra kuba i Tamagu; gala pata, gala ina varve avat i tana; tago iau vana upi ina mal pa ra

kuba i vavat. ³ Ma ba iau vana, ma iau mal pa ra kuba i vavat, ina vut mulai, ma ina agure pa avat piragu; upi avat bula, avat a ki ta nam ra gunan ba iau ki ie. ⁴ Ava nunure ra nga upi nam ra gunan ba ina vana tana. ⁵ Tomas i biti tana: Luluai, pa ave nunure nam ra gunan ba una vana tana, ma avet a nunure davatane ra nga tana? ⁶ Iesu i biti tana: Iau ra nga, ma iau ra dovot, ma iau ra nilaun; pa ta i tadav vakuku Tama, dia tadav ia ka tagu. ⁷ Gala ava ga tar nunure iau, gala ava ga tar nunure bula Tamagu; papa gori ava nunure, ma ava tar gire. ⁸ Pilipo i biti tana: Luluai, una ve tar Tama ta vevet, ma avet a ngo muka. ⁹ Iesu i biti tana: Pilipo, go iau tar ki vavuan pire vavat, ma pa u nunure boko iau vang? Nina i tar gire iau, i tar gire bula Tama; ma dave u biti dari ba: Una ve tar Tama ta vevet? ¹⁰ Pa u nurnur laka ba iau ki tai Tama ma Tama i ki tagu? A lavur tinata iau tatike ta vavat, vakir kaugu ka; Tama i ki tagu, ma i papait kana lavur papalum. ¹¹ Avat a nurnur tagu ba iau ki tai Tama, ma Tama i ki tagu, ona pata, avat a nurnur tagu ure go ra lavur papalum. ¹² A dovot go iau tatike ta vavat: Nina i nurnur tagu, na pait bula ra lavur papalum iau papait diat; ma na pait ra umana ngala iat ta go iau papait diat; tago iau vana pire Tama. ¹³ Ma ra magit par ava aring upi ia ta ra iangigu, nam ina pait ia, upi da pite pa Tama tai Natuna. ¹⁴ Ona ava aring iau upi ta magit ta ra iangigu, ina pait ia muka.

Takodo na Tulungen na ki ta vavat

¹⁵ Ba ava mari iau, avat a torom ta kaugu lavur vartuluai. ¹⁶ Ma ina lul Tama, ma na tul tar ta ra Tena Varmaram ta vavat, upi na ki tukum pire vavat, ¹⁷ ra Tulungea i ra dovotina, nina ba ra rakarakan a gunagunan pa na pait valar pa ia pi na vatur vake; tago pa i gire, ma pa i nunure; ava nunure, tago i ki pire vavat, ma na ki ta vavat. ¹⁸ Iau, pa ina vana kan avat upi avat a malari; ina tadav avat. ¹⁹ A ik boko ma ra rakarakan a gunagunan pa na gire mule iau; ma ava gire iau; tago iau laun, ma avat a laun bula. ²⁰ Ta nam ra bung avat a nunure ba iau ki tai Tamagu, ma ava ki tagu, ma iau ki ta vavat. ²¹ Nina i vatur vake kaugu lavur vartuluai, ma i toratorom ta diat, ia muka i mari iau; ma ia nam i mari iau, Tamagu na mari ia, ma iau bula ina mari ia, ma ina ve tar iau tana. ²² Iudas (pata Iskariot) i biti tana: Luluai, dave una ve tar iu ta vevet, ma pata tadav ra rakarakan a gunagunan? ²³ Iesu i biti tana: Ba tikai i mari iau, na torom ta kaugu lavur tinata; ma Tamagu na mari ia, ma amir a tadav ia, ma amir a mal ra kuba i mimir tana. ²⁴ Nina ba pa i mari iau, pa i torom ta kaugu lavur tinata.; ma ra tinata ava valongore, vakir kaugu, kai Tama iat, nina i ga tulue iau uti.

²⁵ Go iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat ba iau ki boko pire vavat. ²⁶ Ma ra Tena Varmaram, ia ra Takodo na Tulungen, nina ba Tama na tulue uti ta ra iangigu, na tovo tar ra lavur magit par ta vavat, ma na vanuk tar ra lavur magit par ta vavat, ba iau ga tatike ta vavat. ²⁷ Iau tibe avat ma ra malmal; iau tabar avat ma kaugu malmal; pa iau tabar avat da ra rakarakan a gunagunan

i varvartabar. Koko i tabun ra bala i vavat, ma koko i burut. ²⁸ Ava tar valongore ba iau tar tatike ta vavat dari: Iau vana, ma ina tadav mule avat. Ba ava mari iau, avat a gugu, tago iau vana pire Tama; tago Tama i ngala ta mimir. ²⁹ Ma go iau tar ve value avat ba pa di ti pait ia boko. upi ona da pait ia, avat a nurnur. ³⁰ Pa ina manga tata mulai ta vavat, tago ra luluai i ra rakarakan a gunagunan i vut; ma pa kana ta magit i tagu, ³¹ upi ke ra rakarakan a gunagunan na nunure ba iau mari Tama, ma ba iau pait ra lavur vartuluai piragu kai Tama. Avat a tut, dat a vana kan ati.

15

Iesu ia ra vain tuna

¹ Iau ra vain tuna, ma Tamagu ia ra tena malmal uma. ² A lavur ingarigu ba pa dia vuai, i laga vue; ma diat dia vuai, i vagongom diat upi na ngala boko ra vuai diat. ³ Ma ava tar gomgom ta ra tinata iau ga tatike ta vavat. ⁴ Avat a ki tagu, ma ina ki ta vavat. Da ra ingar i ra vain pa na vuai varkolono, ona pa i ki ta ra vain; damana avat bula ona pa ava ki tagu. ⁵ Iau ra vain ma avat a lavur ingarigu; nina i ki tagu, ma iau bula, iau ki tana, na manga vuai; tago ona da ki varbaiai, pa avat a pait valar pa ta magit. ⁶ Ba tikai pa i ki tagu, da vue da ra ingar i ra vain, ma i maranga ma di varurue diat, ma di vue tar ta ra iap, ma dia io. ⁷ Ona ava ki tagu, ma kaugu tinata i ki ta vavat, avat a aring upi nam ava mainge, ma da ongo tar ia ta vavat. ⁸ Dari da mar Tamagu, ba ava vuai ta mangoro na vuai vavat, ma damana

bula avat kaugu tarai na vartovo. ⁹ Da Tama i ga mari iau, iau bula, iau ga mari avat; avat a ki vaticai ta kaugu varmari. ¹⁰ Ba ava torom vaticai ta kaugu lavur vartuluai, avat a ki vaticai ta kaugu varmari; da iau ga torom vaticai ta ra lavur vartuluai kai Tamagu, ma iau ki vaticai ta kana varmari. ¹¹ Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat, upi kaugu gugu na ki ta vavat, ma upi da pait ot pa kavava gugu. ¹² Go kaugu vartuluai, ba avat a varmari vargil, da iau ga mari avat. ¹³ Pa ta varmari kai ta tikai i lia tai nina, ba tikai i vung vue kana nilaun upi ra umana talaina. ¹⁴ Avat a umana talaigu, ona ava pait nam ra lavur magit iau tulue avat i tana. ¹⁵ Pa ina vatang avat ba ra umana tultul, tago ra tultul pa i nunure nam kana luluai i pait ia; iau tar vatang avat ba ra umana talaigu; tago ra lavur magit par iau valongore tai Tamagu, iau ga ve tar ia ta vavat. ¹⁶ Vakir ava ga pilak pa iau, iau ke, iau ga pilak pa avat, ma iau ga togue avat upi avat a vana, avat a vuai ra vuai vavat, ma upi ra vuai vavat na ki vaticai; ma upi Tama na tabar avat ma ra magit par ava lul upi ia ta ra iangigu. ¹⁷ Go ra lavur magit iau tul tar ia ta vavat upi avat a varmari vargil.

A rakarakan a gunagunan na milikuane avat

¹⁸ Ba ra rakarakan a gunagunan i milikuane avat, ava nunure ba i ga milikuane value iau. ¹⁹ Gala avat kai ra rakarakan a gunagunan, gala a rakarakan a gunagunan na mari kana; ma tago vakir avat kai ra rakarakan a gunagunan, ma iau ga pilak pa avat kan ia, kari a rakarakan a gunagunan i milikuane avat. ²⁰ Avat a nuk pa

ra tinata iau ga tatike ta vavat dari: A tultul pa i ngala ta dir ma kana luluai. Ba dia ga vakaina iau, diat a vakaina bula avat; ba di ga torom ta kaugu tinata, diat a torom bula ta kavavat. ²¹ Diat a pait go ra lavur magit ta vavat ta ra iangigu, tago pa dia nunure nina i ga tulue iau uti. ²² Gala pa iau ga vut, ma gala pa iau ga tata ta diat. gala pa kadiat ta varpam; ma go pa kadiat ta tinata varbat ure kadia varpam. ²³ Nina i milikuane iau, i milikuane Tamagu bula. ²⁴ Gala pa iau ga pait ra lavur papalum pire diat, nina ba pa ta bula i ga pait diat, gala pa kadiat ta varpam; ma go dia ga gire ma dia ga milikuane bula amir par ma Tamagu. ²⁵ Ma i dari upi da pait ot pa nam ra tinata di ga tumu ia ta kadia tinata na varkurai dari: “Di ga milikuane iau, ma pa ta vuna.” ²⁶ Ba ra Tena Varmaram i pot, nina ba ina tulue tadav avat tai Tama, nina iat ra Tulungea i ra dovotina, ma i vana rikai tai Tama, na varvarveai tagu; ²⁷ ma avat bula, avat a varvarveai, tago da ga varagur papa ra vunapaina.

16

¹ Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat upi koko avat a tutukai. ² Diat a okole vue avat kan ra lavur pal na lotu; ioi, ma ra pakana bung na vut boko, ba nina i doko avat, na nuk ia, ba i pait ra papalum kai God tana. ³ Diat a pait go ra lavur magit, tago pa dia ga nunure amir ma Tama. ⁴ Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat upi, ba kadia pakana bung i vut, avat a nuk pa ia, ba iau ga tar varve avat i tana.

A papalum kai ra Takodo na Tulungen

Pa iau ga tatike go ra lavur magit ta vavat amana ra tavuna, tago iau ga ki pire vavat. ⁵ Ma go iau vana pire nam i ga tulue iau uti, ma pa ta tikai ta vavat i tir iau ba: U vana uve? ⁶ I tabun muka ra bala i vavat tago iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat. ⁷ Ma iau ve avat ta ra dovotina ba: I topa avat ba ina vana; tago ona pa ina vana a Tena Varmaram pa na vana tadav avat; ona ina vana, ina tulue ta vavat. ⁸ Ma ba i tar pot, na takun ot pa ra rakarakan a gunagunan ma ra varpiam, ma ra mangamangana takodo, ma ra varkurai; ⁹ ure ra varpiam, tago pa dia nurnur tagu; ¹⁰ ure ra mangamangana takodo, tago iau vana pire Tama, ma pa avat a gire mule iau; ¹¹ ure ra varkurai, tago di kure ra luluai i go ra rakarakan a gunagunan. ¹² Mangoro na magit boko ba ina ve avat, ma pa i tale avat go ieri. ¹³ Ba ra Tulungea i ra dovotina i tar vut, na ben avat ta ra lavur dovotina par; tago pa na tata mulai tana iat, na tatike ke ra lavur magit par i valongore; ma na ve avat ta ra lavur magit ba na vana rikai boko. ¹⁴ Na mar iau; na tatatak pa ta kaugu, ma na veve avat i tana. ¹⁵ Kaugu ka nam ra lavur magit par kai Tama; kari iau tar tatike ba na tatatak pa ta kaugu, ma na ve avat i tana.

A niligur ma ra gugu

¹⁶ A ik boko ma pa avat a gire mule iau; a ik boko mulai, ma avat a gire iau. ¹⁷ Ta ra umana ta kana tarai na vartovo dia biti vargil: Ava go i tatike ta dat ba: A ik boko ma pa avat a gire mule iau; ma ra ik boko mulai, ma avat a gire iau; ma

dari bula: Tago iau vana pire Tama? ¹⁸ Dia biti: Ava go i tatike ba: A ik boko? Pa da nunure kana tinata. ¹⁹ Iesu i nunure ba dia mainge ba diat a tir ia, ma i biti ta diat: Ava vartir vargil laka ure nam iau tar tatike ba: A ik boko ma pa avat a gire mule iau, ma ra ik boko mulai, ma avat a gire iau? ²⁰ A dovot go iau tatike ta vavat ba: Avat a tangtangi ma avat a lingligur, ma ra rakarakan a gunagunan na gugu; na tabun ra bala i vavat, ma da kia kavava tinabun ma ra gugu. ²¹ A vavina i tabun ba i tup ia ra kinadik na kinakava, tago kana pakana bung i tar pot; ma ba i tar kava vue ra bul, pa i nuk pa mule ra kinadik, tago i gugu ba i tar kava vaarike ra tutana ta go ra nilaun. ²² Ma gori i tabun ra bala i vavat; ma ina gire mule avat, ma ra bala i vavat na gugu, ma pa ta na tak vue kavava gugu mulai kan avat. ²³ Ta nam ra kilala pa avat a tir iau ure ta magit. A dovot go iau tatike ta vavat: Ba avat a aring ta magit tai Tama, na tabar avat me ta ra iangigu. ²⁴ Pa ava ga lul ta magit boko ta ra iangigu; avat a araring, ma da tabar avat, upi da pait ot pa kavava gugu.

Iesu i biti: Iau tar uvia pa ra rakarakan a gunagunan

²⁵ Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat ma ra umana tinata valavalar; a pakana bung na vut boko ba pa ina tata mulai ta vavat ma ra tinata valavalar tana, ina varvai kapa ta vavat ure Tama. ²⁶ Ta nam ra bung avat a araring ta ra iangigu; ma pa iau tatike ta vavat, ba ina lul Tama ure avat. ²⁷ Tago Tama bula i mari avat, tago ava ga mari iau, ma tago ava ga nurnur ba iau ga vana

rikai tai Tama. ²⁸ Iau ga vana rikai tai Tama, ma iau tar pot ta ra rakarakan a gunagunan; ma ina vana mulai kan ra rakarakan a gunagunan, ina vana tadav Tama. ²⁹ Kana tarai na vartovo dia biti: Go u varvai kapa muka, ma pa u tata ma ra tinata valavalar. ³⁰ Go ave nunure ba u matote ra lavur magit par, ma ba pa i topa ia ba tikai na tir iu; dari ave nunure ba u ga vana rikai tai God. ³¹ Iesu i tatike ta diat: Gori ava nurnur laka? ³² A pakana bung na pot, ma gori i tar pot, ba avat a varbaiai tana, avat a vana tikitikai tadav kavava vurvur magit, ma ina ki varkolono; ma pa ina ki varkolono, tago amir ma Tama. ³³ Iau tar tatike go ra lavur magit ta vavat, upi avat a vatur vake ra malmal tagu. A kinadik na tup avat ta go ra rakarakan a gunagunan, ma avat a nurnur uka; iau tar uvial pa ra rakarakan a gunagunan.

17

Iesu i araring ure kana tarai na vartovo

¹ Iesu i tar tatike vue go ra lavur magit, ma i tadarake ra bakut, ma i biti: Tama, ra pakana bung i tar pot; una mar Natum; upi Natum na mar u; ² da u ga tul tar ra varkurai tana ure ra tarai par, upi na tul tar ra nilaun tukum ta diat par, u ga tul tar diat i tana. ³ Ma go ia ra nilaun tukum, ba diat a nunure u, u kaka ra God tuna, ma diat a nunure nam bula u ga tulue uti, ba Iesu Kristo. ⁴ Iau ga mar iu ra pia, iau tar pait ot pa nam ra papalum, u ga tul tar ia tagu ba ina pait ia. ⁵ Tama, gori una mar iau piram ma nam ra minamar, ba kaugu iat piram papa amana iat, ba pa ta ra rakarakan a gunagunan

boko. ⁶ Iau tar ve tar ra iangim tadav nam ra tarai, u ga tul tar diat i tagu ta ra rakarakan a gunagunan. kaum nam diat, ma u ga tul tar diat i tagu; ma dia ga torom ta kaum tinata. ⁷ Go dia nunure, ba tam iat nina ra lavur magit par, u ga tul tar ia tagu; ⁸ tago iau ga ve diat ta ra tinata u ga tul tar ia tagu, ma dia ga kapupi ia, ma dia ga nunure ba ra dovotina, ba iau ga vana rikai tam, ma dia ga nurnur, ba u ga tulue iau uti. ⁹ Iau araring ure diat; pa iau araring ure ra rakarakan a gunagunan, ure diat ika, u ga tul tar diat i tagu; tago kaum nam diat; ¹⁰ kaum par kaugu vurvur magit, ma kaugu par kaum; ma iau mamar ma diat. ¹¹ Ma pa iau ki mulai ta ra rakarakan a gunagunan, ma go diat, dia ki ta ra rakarakan a gunagunan, ma iau vana piram. Tama, u ra Tena Gomgom, una balaure bat diat, u ga tul tar diat i tagu, ta ra iangim, upi diat a tikai ka, da dor. ¹² Ba iau ga ki pire diat, iau ga balaure bat nam diat, u ga tul tar diat i tagu, ta ra iangim, ma iau ga mono bat diat, ma pa ta tikai ta diat i ga virua, ia kaka natu i ra vinirua; upi da pait ot pa ra Buk Tabu. ¹³ Ma go iau vana piram; ma iau tatike go ra lavur magit ati ta ra rakarakan a gunagunan, upi da pait ot pa kaugu gugu ta diat. ¹⁴ Iau ga ve tar kaum tinata ta diat; ma ra rakarakan a gunagunan i ga milikuane diat, tago diat ma ra rakarakan a gunagunan dia enana varbaiai, da avet ma ra rakarakan a gunagunan ave enana varbaiai. ¹⁵ Pa iau araring, ba una tak vue diat kan ra rakarakan a gunagunan, iau araring ba una balaure bat diat kan ra varpam. ¹⁶ Diat ma ra rakarakan a gunagunan dia enana varbaiai,

da avet ma ra rakarakan a gunagunan ave enana varbaiai. ¹⁷ Una vagomgom diat ta ra dovotina; kaum tinata ia ra dovotina. ¹⁸ Da u ga tulue iau ta ra rakarakan a gunagunan, damana bula iau ga tulue diat ta ra rakarakan a gunagunan. ¹⁹ Iau tul tar mule iau ure diat, upi diat a gomgom tuna. ²⁰ Ma pa iau araring ure diat ika, ure diat bula, diat a nurnur tagu ta kadia tinata; ²¹ upi diat par diat a tikai da u, Tama, u ki tagu, ma iau iau ki tam, damana diat bula, diat a ki ta dor; upi ra rakarakan a gunagunan ra nurnur ba u ga tulue iau Uti. ²² Ma ra minamar u ga tul tar ia tagu, iau. ga tul tar ia ta diat, upi diat a tikai da dor, dor tikai ka; ²³ iau ta diat, ma u tagu, upi da mal ot pa diat pi diat a tikai ka, upi ra rakarakan a gunagunan na nunure ba u ga tulue iau uti, ma u mari diat, da u mari iau. ²⁴ Tama, nam diat u ga tul tar diat i tagu, iau mainge ba diat a ki piragu abara, ba ina ki ie; upi diat a gire kaugu minamar, nam u ga tabar iau me; tago u ga mari iau amana, ba pa di ga vaki boko ra rakarakan a gunagunan. ²⁵ Tama, u a Tena Takodo, a rakarakan a gunagunan pa i ga nunure u, ma iau ga nunure u; ma go diat, dia ga nunure, ba u ga tulue iau uti; ²⁶ ma iau ga ve tar ra iangim ta diat, ma ina veve tar ia boko; upi nam ra varmari, u ga mari iau me, na ki ta diat, ma ina ki ta diat.

18

Di kinim pa Iesu

(Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Luk 22:47-53)

¹ Ba Iesu i tar tatike vue go ra tinata, diat ma kana tarai na vartovo dia vana oai, dia bolo lake ra tava, a iangina Kedron; tika na uma abara, ma diat ma kana tarai na vartovo dia olo tana. ² Iudas, nina i ga vagu tar ia, i nunure go ra uma, tago Iesu ma kana tarai na vartovo dia ga vala vana tana. ³ Ba ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana Parisaio dia tar tul tar ta umana luluai na vinarubu ma ra loko na tarai tana, Iudas i agure diat, ma dia pot ma ra umana lamp, ma ra umana birau, ma ra umana vargal. ⁴ Ma tago Iesu i nunure value ra lavur magit par ba na tadav ia, i vana rikai, ma i biti ta diat dari: To ia ava tikan upi ia? ⁵ Dia tatike bali ia ba: Iesu ra te Nasaret. Iesu i biti ta diat: Iau Iat.* Ma Iudas, nina i ga vagu tar ia, i turtur maravut diat. ⁶ Ma ba i tar tatike ta diat ba: Iau iat, dia ung murmur, ma dia bura ra pia. ⁷ Ma i tir mule diat: To ia ava tikan upi ia? Ma dia biti ba: Iesu, ra te Nasaret. ⁸ Iesu i tatike bali diat dari: Iau tar tatike ta vavat, ba iau iat; ba ava tikan upi iau, avat a nur vue go diat; ⁹ upi da pait ot pa nam ra tinata i ga tatike ba: “Ta nam diat, u ga tul tar diat tagu, pa ta i rara kan iau.” ¹⁰ Simon Petero i ele pa kana pakat, ma i kita ra tultul kai ra tena tinabar i lualua, ma i kutu vue ra talingana ta ra papar a lima tuna. A iang i nam ra tultul Malko. ¹¹ Iesu i biti tai Petero: Una valonge kaum pakat ta ra popopoi; pa ina momo vang ta nam ra momamomo, Tama i tar tul tar ia tagu?

---

* **18:5:** “Iau Iat,” tika na iang ba amana a Iudaia dia ga nunure God tana; tago ia iat i ki ma pa ta i vaki ia. Gire A Nirop 3:14.

Iesu i tur a ra mata i Anas

¹² A loko na tarai ma ra luluai na vinarubu, nina i lualua, ma ra umana raprap kai ra Iudaia, dia kinim Iesu, ma dia vi ia, ¹³ ma dia ben ia pire Anas lua; tago dir nimuna ma Kaiapas, ra tena tinabar i lualua ta nam ra kilala. ¹⁴ Kaiapas nam i ga vateten ra Iudaia, ba i topa ia upi tikai na mat ure ra tarai.

Petero i pue vue Iesu

(Mat 26:69-70; Mar 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵ Simon Petero, dir ma tika na tutana na vartovo bula, dir murmur Iesu. Ma nam ra tena tinabar i lualua i nunure nam ta ra tutana na vartovo; ma i olo maravut Iesu ta ra gunan kai ra tena tinabar i lualua; ¹⁶ ma Petero i turtur ra pia pire ra banbanu. Ma nam ta ra tutana na vartovo, nam ba ra tena tinabar i lualua i nunure, i irop, ma i tata pa ra vavina i mono bat ra banbanu, ma i agure vaolo Petero. ¹⁷ Io, nam ra vavina i mono bat ra banbanu, i biti tai Petero: U bula laka tikai ta diat ra tarai na vartovo kai go ra tutana? I biti: Iau pata. ¹⁸ Io, a umana tultul ma ra umana luluai na vinarubu dia turtur abara, dia tar voto ra iap ma ra lakit, tago a mudian; ma dia madir tana; Petero diat, dia tur varurung me ma i madir bula.

A tena tinabar lualua i tir Iesu

(Mat 26:59-66; Mar 14:55-64; Luk 22:66-71)

¹⁹ A tena tinabar i lualua i tir Iesu ure kana tarai na vartovo ma ure kana vartovo bula. ²⁰ Iesu i biti tana: Iau ga tatata kapa ta ra rakarakan a gunagunan; iau ga vala vartovo ta ra lavur pal na lotu, ma ta ra pal na vartabar bula ba ra lavur Iudaia dia vanavana guvai tana; ma pa iau ga

tatike ive ta magit. ²¹ Dave u tir iau? Una tir diat, dia ga valongore iau, ba ava iau ga tatike ta diat; nam diat, dia nunure ra lavur magit, iau ga tatike. ²² Ma ba i tar tatike go, tika na luluai na vinarubu i par Iesu ma ra limana, ma i biti; Dave, u bali ia dari ra tinata kai ra tena tinabar i lualua? ²³ Iesu i biti tana: Ba iau tar tata kaina, una varvai tana; ba i boina kaugu tinata, dave u par iau? ²⁴ Ma Anas i vi ia, ma i tulue tadav Kaiapas, ra tena tinabar i lualua.

Petero i varpuai mulai ure Iesu

(Mat 26:71-75; Mar 14:69-72; Luk 22:58-62)

²⁵ Io, Petero i turtur ma i madir, ma dia biti tana: U bula vang tikai ta diat kana tarai na vartovo? Ma i varpuai, i biti: Iau pata. ²⁶ Ma tika na tultul kai ra tena tinabar i lualua, ma ra niuru i nina ba Petero i ga kutu vue ra talingana, i biti: Ma pa iau ga gire laka amur me ta ra uma? ²⁷ Petero i varpuai mulai; ma ra loko i riki muka.

Iesu i tur ta ra mata i Pilato

(Mat 27:1-2,11-14; Mar 15:1-5; Luk 23:1-5)

²⁸ Ma dia ben pa Iesu kan Kaiapas ta ra pal na varkurai; ma i kavunvun uka. ma diat, pa dia ruk ta ra pal na varkurai upi koko diat a dur, ma upi diat a en boko ra magit na bolo lake. ²⁹ Kari Pilato i irop tadav diat, ma i tatike: Ava ava takun go ra tutana me? ³⁰ Dia tata bali ia dari: Gala go ra tutana vakir ra tena varpam, gala pa avet a vi tar ia tam. ³¹ Pilato i biti ta diat: Avat a ben pa ia, ma avat iat, avat a kure varogop ma kavava tinata na varkurai. A Iudaia dia biti tana: Pa i da ra tinata na varkurai ba avet a doko ta tikai;

³² upi da pait ot pa ra tinata Iesu i ga tatike ure ra mangamangana ba na virua tana.

³³ Kari Pilato i ruk mulai ta ra pal na varkurai ma i oro pa Iesu, ma i biti tana: U laka ra King kai ra Iudaia? ³⁴ Iesu i tata bali ia dari: Kaum iat bar nam ra tinata, ba kan ta ra umana dia ga ve u ure iau? ³⁵ Pilato i biti: Ma iau a te Iudaia laka? Kaum vuna gunan, ma ra umana tena tinabar bula, dia ga vi tar iu tagu; ava u ga pait ia? ³⁶ Iesu i biti: Kaugu varkurai vakir mamati ra pia; gala kaugu varkurai mamati ra pia, gala kaugu lavur tultul diat a varubu upi koko da vi tar iau tai ra Iudaia; ma go kaugu varkurai vakir mamati. ³⁷ Pilato i tir ia: Ma u laka a king? Iesu i biti: I da u vatang ia; iau a king. Di ga kava iau, ma iau ga vut ati ta ra rakarakan a gunagunan upi ina varvai ta ra dovotina. Diat par, dia mainge ra dovotina, dia valongore ra nilaigu. ³⁸ Pilato i tir ia: A dovotina, ava nam?

*Di varkurai ba Iesu na mat
(Mat 27:15-31; Mar 15:6-20; Luk 23:13-25)*

Ba i tar tatike go, i irop mulai tadav ra Iudaia, ma i biti ta diat: Pa iau tir tadav ta nirara tana. ³⁹ Ma tikai kavava mangamangana, ba ina pala tar ta tikai ta vavat ta ra lukara na bolo lake; dave, ava mainge laka ba ina pala tar ra King kai ra Iudaia ta vavat? ⁴⁰ Dia oraoro mulai dari: Koko go ra tutana, Barabas iat. Ma Barabas a tena nilong.

19

¹ Pilato i vatur Iesu, ma i virit ia. ² Ma ra tarai na vinarubu dia viri ra vipuar ma ra kait, ma dia vatoke ta ra uluna, ma dia ule tar ra mal meme

tana; ³ ma dia tadav ia, dia biti. Tatabai u, u ra King kai ra Iudaia; ma dia par ia ma ra lima i diat. ⁴ Ma Pilato i irop mulai, ma i tatike ta diat: Go iau ben vairop ia tadav avat, upi avat a nunure ba iau mama tir tadav ta nirara tana. ⁵ Iesu i irop, i vipuar ma ra kait, ma i mal ma ra mal meme. Ma Pilato i biti ta diat: Avat a gire ra tutana! ⁶ Ba ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana luluai na vinarubu dia gire, dia oraoro dari: Da ot ia ta ra bolo, da ot ia ta ra bolo! Pilato i biti ta diat: Avat iat, avat a ben vaire pa ia, avat a ot ia ta ra bolo; tago iau mama tir tadav ta nirara tana. ⁷ A Iudaia dia bali ia dari: Tikai kaveve varkurai go kari, ma ona da mur nam ra varkurai na virua ka, tago i biti, ba ia Natu i God. ⁸ Ba Pilato i valongore go ra tinata, i burut mulai; ⁹ ma i ruk mulai ta ra pal na varkurai, ma i biti tai Iesu: U mamave? Ma Iesu pa i tata bali pa ia. ¹⁰ Pilato i biti tana: Dave pa u tata pa iau? Pa u nunure vang ba di ga tul tar ra varkurai tagu, ma pa i dekdek upi ina pala vue u, ba upi ina ot i u ta ra bolo? ¹¹ Iesu i biti tana: Gala pa di ga tul tar ia tam marama, gala pa ta dekdekim ure iau; kari, nam i ga vi tar iau tam i manga kaina ta mumur. ¹² Papa ta go Pilato i mainge ba na pala vue; ma ra Iudaia dia oraoro ka dari: Ba una pala vue go ra tutana, pa mur talaina ma ra Kaisar tago nina i biti, ba ia ra King, i piam vue ra Kaisar. ¹³ Ba Pilato i valongore go ra tinata, i ben vairop Iesu, ma i ki ta ra kiki na varkurai ta ra pakana gunan, a iangina Pal a Vat, ma ta ra tinata Ebraio ba Gabata. ¹⁴ Nam ra bung a bung na vaninara ure ra lukara na bolo lake, ma i ga keke tur. Ma i biti tai ra Iudaia: Avat a

gire go kavava King! ¹⁵ Ma dia oraoro ko dari: Da okole vue, da okole vue, da ot ia ta ra bolo! Pilato i biti ta diat: Ina ot vang kavava King ta ra bolo? A umana tena tinabar dia tatike: Vakir kavevet ta king, ia kaka ra Kaisar. ¹⁶ Ma i tul tar ia ta diat, upi da ot ia ta ra bolo.

*Di ot Iesu ta ra bolo
(Mat 27:32-44; Mar 15:21-32; Luk 23:26-43)*

¹⁷ Dia ben pa Iesu; ma i irop, i kapkap kana bolo ta ra gunan di vatang ia ba: A Pia na Lor, a iangina ta ra tinata Ebraio ba Golgota; ¹⁸ ma dia ot ia ta ra bolo ie, ma dia ot ta ra ivut bula ta ra ura bolo varurung me, dir ta ra ura papar, ma Iesu livuan. ¹⁹ Ma Pilato i tumu ra tutumu bula upi da vatur ia arama ra ul a bolo. Di tumu ia dari: Iesu a te Nasaret, a King kai ra Iudaia. ²⁰ Mangoro na Iudaia dia luk nam ra tutumu, tago ra pakana gunan di ot Iesu tana ta ra bolo, i maravai ra pia na pal, ma di ga tumu ia ta ra tinata Ebraio, ma Rom, ma Elenas bula. ²¹ Ma ra umana tena tinabar ngalangala kai ra Iudaia dia tatike tai Pilato: Koko una tumu ia ba: A King kai ra Iudaia; da tumu ia ka dari, ba i ga biti: Iau a King kai ra Iudaia. ²² Pilato i biti: Nam iau tar tumu ia, iau tar tumu ia ka.

²³ Ba ra tarai na vinarubu dia tar ot Iesu ta ra bolo, dia tak pa kana umana mal, ma dia tibe diat upi a ivat na tiniba, ba tikai kai tikitika na tena vinarubu; ma kana kolot bula; a kolot pa ta ningit i tana, di ga uma vapar ia ka. ²⁴ Ma dia tata vargil tana dari: Koko dat a rada ia, dat a ilailam upi ia, ba kai ia; upi da pait ot pa ra tinata ta ba Buk Tabu tana dari:

“Di ga tibe kaugu umana mal,
Ma dia ilailam upi kaugu kolot.”

Ma ra tarai na vinarubu dia ga pait ia damana.
²⁵ Na i Iesu, ma tanavavi nana, ma Maria kai
Kilopa, ma Maria Magdalene dia tur pire ra bolo
ai Iesu. ²⁶ Ba Iesu i gire nana, ma nam ra tutana
na vartovo bula, ba i mari ia, i biti tai nana: Ia
An, gire go natum! ²⁷ Ma i biti tai nam ra tutana
na vartovo: Una gire go nam! Ma papa nam ra
pakana bung, nam ra tutana na vartovo i agure
ta ra kubana.

Iesu i Mat

(Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Luk 23:44-49)

²⁸ Ba i par go, Iesu i nunure ba i tar par ra lavur
magit upi da pait ot pa ra Buk Tabu, ma i tatike:
Iau mar. ²⁹ Ma tika na la i tur abara, i buka ma ra
tava mapak; ma dia vamiliok ra mamakai ma ra
tava mapak, ma dia vung ia ta ra davai, a iangina
isop, ma dia tulue tar ia ta ra ngiene. ³⁰ Ba Iesu i
tar mome ra tava mapak, i biti: I tar par. Ma ra
uluna i va rururu, ma i vungue ra tulungeana.

Di go ra palavirvir i Iesu

³¹ A Bung na Vaninara nam, ma ra Iudaia dia
lul Pilato ba da pit bubur a umana kak i dital upi
da pala vairop vue dital, upi koko dital a taba ta
ra bolo ta ra Bung Sabat (tago nam ra Bung Sabat
a ngala na bung). ³² A tarai na vinarubu dia pot,
ma dia pit bubur ra ura kak i ra luaina, ma ra
ura kak i ta ra tikai, di ga ot varurue dital ma
Iesu ta ra utul a bolo; ³³ ma ba dia tadav Iesu,
dia gire ba i tar mat, ma pa dia pit bubur ra ura
kakene; ³⁴ ma tikai ta diat a tarai na vinarubu i

go ra palavirvirina ma ra rumu, ma ra gap ma ra tava bula i talalongo vuavuai tana. ³⁵ Ma nam i tar gire, i tar varveai tana, ma kana varveai i dovot; ma i nunure, ba i tatike ra dovotina, upi avat bula avat a nurnur. ³⁶ Tago dia ga pait ra lavur magit dari, upi da pait ot pa ra Buk Tabu ba: “Pa da bubur ta uruna.” ³⁷ Ma go bula ta ra pakana Buk Tabu i biti, “Diat a bobobe nam dia ga goa.”

*Di vadiop Iesu ta ra babang na minat
(Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56)*

³⁸ Ma ba i par go ra lavur magit, ma namur, Iosep a te Arimataia, a tutana na vartovo kai Iesu, i mur ive, tago i burutue ra Iudaia, go i lul Pilato, ba na tul tar ia upi na pala vairop pa ra minat i Iesu; ma Pilato i tul tar ia. Ma i vana, i pala vairop pa ra minatina. ³⁹ Nikodemo, nina ba amana i ga vana tadav ia ra marum, go i pot bula, i kap ra pupulu na mira ma ra mangina, da ra utul a vinun ma a ivat na kilogram (lavurua na vinun ma a ilima na paun) mamat. ⁴⁰ Ma dia puak pa ra minat i Iesu, ma dia pulu ia ma ra umana mal kumau, ma ra lavur magit i ang na vuvuvul, da ra mangamangana kai ra Iudaia ure ra pupunang. ⁴¹ Tika na uma ta nam ra gunan ba di ga ot ia ta ra bolo tana; ma tika na kalamana babang na minat ta nam ra uma, ma pa di ga vadiop boko ta tikai tana. ⁴² Ma dia vadiop Iesu tana, tago a bung na vaninara nam kai ra Iudaia, ma go ra babang na minat i maravai ka.

20

A babang na minat i lingling

(Mat 28:1-8; Mar 16:1-8; Luk 24:1-12)

¹ Ta ra luaina bung ta ra vik, Maria Magdalene i pot ta ra babang na minat, ta ra lar tavuna, ba i bobotoi boko, ma i gire ba di ga tak vue ra vat i ta kan ra babang na minat. ² Ma i vutvut, i tadav Simon Petero, dir ma nam ra tutana na vartovo ba Iesu i mari ia, ma i biti ta dir: Di ga tak vue ra Luluai kan ra babang na minat, ma pa ave nunure ba di ga vadiop ia ave. ³ Ma Petero i vana oai, dir ma nam ra tutana na vartovo, ma dir vana upi ra babang na minat. ⁴ Ma dir vutvut guvai, ma nam ra tutana na vartovo i vutvut lua tai Petero, ma i pot lua ta ra babang na minat; ⁵ ma i rururu, i gigira ara, i gire ra umana mal kumau, dia vava; ma pa i ruk tana. ⁶ Simon Petero i pot mur tana, ma i ruk ta ra babang na minat; ma i gire ra umana mal kumau, dia vava, ⁷ ma ra mal na niu, di ga tuba ra uluna me, pa i va varurung ma ra umana mal kumau di ga pin ia, ma di ga vung vaire. ⁸ Ma nam ra tutana na vartovo, nina i ga pot lua, i ruk bula tana, ma i gire, ma i nurnur. ⁹ Tago pa dir nunure boko ra Buk Tabu ure, ba na tut mulai kan ra minat. ¹⁰ Ma ra ura tutana na vartovo dir talil mulai ta ra kuba i dir.

Iesu i tur na vevei pire Maria Magdalene

(Mat 28:9-10; Mar 16:9-11)

¹¹ Maria i turtur ra pia pire ra babang na minat, ma i tangtangi; ba i tangtangi, i rururu, ma i nana ura ra babang na minat; ¹² ma i gire ra ivu angelo dir mal ma ra mal pua, ma dir kiki aina ba ra

minat i Iesu i ga va ie, tikai ta ra ulalang ma tikai ta ra papadu. ¹³ Ma dir tatike tana: Ia An, u tangtangi dave? I biti ta dir: Tago di ga kap vue kaugu Luluai, ma pa iau nunure ba di ga vadiop ia ave. ¹⁴ Ba i tar biti dari, i lingan namur, ma i gire Iesu i turtur, ma pa i nunure ba Iesu. ¹⁵ Iesu i biti tana: Ia An, u tangtangi dave? U tikan upi ia? I nuk ia ba ra tena malmal uma, ma i biti tana: To An, ba u ga puak vue, una ve iau, ba u ga vadiop ia ave, ma ina vana, ina puak pa ia. ¹⁶ Iesu i biti tana: Maria! I tur tapuku, ma i tatike tana ta ra tinata Ebraio ba: Raboni! a kukuraina, Tena Vartovo! ¹⁷ Iesu i biti tana: Koko u bili iau; tago pa iau ti tutua boko urama pire Tamagu; una vana tadav ra umana turagu, ma una ve diat ba ina tutua urama pire Tamagu ma Tama i vavat, pire kaugu God ma kavava God. ¹⁸ Maria Magdalene i vana ma i ve ra tarai na vartovo ba: Iau tar gire ra Luluai; ma ba i tar tatike tar go ra lavur magit i tana.

*Iesu i tur na vevei pire kana tarai na vartovo
(Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Luk 24:36-49)*

¹⁹ Ba i tar ravian ta nam ra bung, a luaina bung ta ra vik, ma ba, dia tar banu bat ra umana banbanu aina ra tarai na vartovo dia ki tana, tago dia burutue ra ludaia, Iesu i vana rikai, i tur livuan ta diat, ma i biti ta diat: A malmal na tadav avat! ²⁰ Ba i tar tatike go, i ve tar ra ura limana ma ra palavirvirina ta diat. Ma ra tarai na vartovo dia gugu, ba dia gire ra Luluai. ²¹ Ma Iesu i biti mulai ta diat: A malmal na tadav avat! Da Tama i ga tulue iau, damana bula iau tulue avat. ²² Ba i tar tatike go, i angape diat, ma i biti ta diat: Avat a

vatur vake ra Takodo na Tulungen; ²³ ma ba ava re vue ra varpian kai ta tikai, da re vue muka tana; ma ba ava kure vake ra varpian kai ta tikai, da kure vake muka.

Iesu dir ma Tomas

²⁴ Tomas, di vatang ia bula ba a Kanga, tikai ta diat ra vinun ma a ivut, pa i ki varurung ma diat, ba Iesu i ga vana rikai. ²⁵ Ma ra tarai na vartovo dia biti tana: Ave tar gire ra Luluai. Ma i biti ta diat: Ona pa iau gire ra ura mata na ot ta ra ura limana, ma ona pa iau valonge ra limagu ta ra palavirvirina, iau, pa ina kapupi ia.

²⁶ Ba i par ra lavutul na bung mulai, kana tarai na vartovo dia ki abara mulai ma Tomas bula diat. Ma Iesu i vana rikai ba di ga banubat ra umana banbanu, ma i tur livuan, ma i tatike: A malmal na tadav avat. ²⁷ Ma i tatike tai Tomas: Una tulue ra kaka na limam uti ma una gire ra ura limagu; ma una tulue ra limam uti, ma una valonge ta ra palavirvirigu; ma koko u tamtavun, una nurnur uka. ²⁸ Tomas i biti tana: Kaugu Luluai ma kaugu God! ²⁹ Iesu i biti tana: U tar nurnur, tago u tar gire iau; diat pa dia ga gire iau, ma dia Ra nurnur uka. dia ti doan.

A vuna upi di ga tumu go ra buk

³⁰ Iesu i pait ra mangoro na vakilang bula ta ra mata i ra tarai na vartovo, ma pa di tumu diat ta go ra buk; ³¹ ma di ga tumu go diat, upi avat a kapupi ia ba Iesu ia ra Kristo, Natu i God; ma upi avat a vatur vake ra nilaun tana ta ra iangina ure ra nurnur.

21

Iesu i tur na vevel pire ra lavurua na tarai na vartovo

¹ Ba i par go ra lavur magit, Iesu i tar vapo vaarike mule tai ra tarai na vartovo ta ra tava kikil Tiberias; ma i vapo vaarike mule dari: ² Simon Petero, ma Tomas, a iangina bula a Kanga, ma Natanael, a te Kana marama Galilaia, ma ra ura natu i Sebedaio, ma ta ra ivut bula ta diat kana tarai na vartovo, dia ki varurung. ³ Simon Petero i biti ta diat: Ina vana, ina voara. Ma dia biti tana: Avet bula dat, dat a vana. Ma dia vana, dia koa ta ra mon; ma pa dia voare pa ta en ta nam ra marum. ⁴ Ba i lar, Iesu i tur ra valian; ma ra tarai na vartovo pa dia nunure ba Iesu. ⁵ Iesu i biti ta diat: A umana bul, ava vung laka ta magit? Dia varpuai ba: Pata. ⁶ Ma i biti diat: Avat a vung ra ubene ta ra papar a lima tuna ta ra mon, ma avat a voare pa ra en. Ma dia vung ia damana, ma go dia mama al pa ia, tago i tup ia ra en. ⁷ Ma nam ra tutana na vartovo ba Iesu i mari ia, i biti tai Petero: A Luluai nam. Ba Simon Petero i valongore ba ra Luluai, i ule tar kana olovoi ma i vi pit taun ia (tago i ule ra ulai lua ka), ma i pil gumu ta ra tava kikil. ⁸ Ma ta ra umana tarai na vartovo dia murmur ma ra mon (tago pa dia ki vailik kan ra valian, da ra ilima na vinun na pokopokono ko), dia al vaur ra ubene i kor ma ra en. ⁹ Ba dia tar pukai ara ra valian dia gire ra lakit na iap abara, ma ra en tana, ma ra gem bula. ¹⁰ Iesu i biti ta diat: Avat a kap ta umana en uti, ava kabur ub ia ka. ¹¹ Simon Petero i koa, ma i al apure ra ubene, i kor ma ra lavur ngala na en,

a mar ma a ilima na vinun ma a utul; a dovotina mangoro muka, ma pa i tarada ra ubene. ¹² Iesu i biti ta diat: Avat a mai, avat a kutu pa kavava vinevel. Ma pa ta ta diat a tarai na vartovo i nuk ia ba na tir ia ba: U to ia? Dia nunure ke ba ra Luluai. ¹³ Iesu i vana ma i tak pa ra gem, ma i tibe diat me, ma ra en bula damana. ¹⁴ Go i tar a utul a pakana ba Iesu i tar po rikai tadav ra tarai na vartovo ba i tar laun mulai kan ra minat.

Iesu dir ma Petero

¹⁵ Ba dia tar ian pa, Iesu i biti tai Simon Petero: Simon, natu i Ioanes, u manga mari iau ma ra balam parika ta go diat laka? I biti tana: Maia, Luluai; u nunure, ba iau manane u. I biti tana: Una tabar kaugu lavur nat na sip. ¹⁶ Ma i vaura tir ia ba: Simon, natu i Ionaes, u mari iau ma ra balam parika, vang? I biti tana: Maia, Luluai, u nunure, ba iau manane u. I biti tana: Una balaure kaugu lavur sip. ¹⁷ Ma i vautul a tir ia ba: Simon, natu i Ioanes, u manane iau vang? Petero i tabun ra balana, tago i tar vautul a tir ia ba: U manane iau vang? Ma i biti tana: Luluai, u nunure ra lavur magit par; u kapa ba iau manane u. Iesu i tatike tana: Una tabar kaugu lavur sip. ¹⁸ A dovot go iau tatike tam, ba u ga bul, u ga vivi pit, ma u ga vanavana aina u ga mainge; ba una patuana boko, una kodo ra ura limam, ma ta ra tikai na vi pit iu, ma na agure tar iu aina ba pa una mainge. ¹⁹ I tatike go, ma i vakilang ra ana mangamangana vinirua me, ma ba na mar God tana. Ma ba i tar tatike go, i biti: Una murmur iau.

Iesu dir ma nam ra tutana na vartovo ba Iesu i mari ia

²⁰ Petero i tur tapuku, ma i gire nam ra tutana na vartovo ba Iesu i mari ia, i murmur, nam ba i ga va bokon ta ra bongobongono ta ra nian ra marum, ma i ga titir ba: Luluai, to ia nam ba na vagu tar iu? ²¹ Ba Petero i gire, i biti tai Iesu: Luluai, ma ava go ra tutana na pait ia? ²² Iesu i biti tana: Ba iau mainge ba na ki pa iau ba ina pot, una dave tana? Una murmur iau. ²³ Ma go ra tinata i vana uraurai pire ra tara na turana ba nam ra tutana na vartovo pa na mat; ma Iesu pa i ga biti tana, ba pa na mat; dari ka, ba iau mainge ba na ki pa iau ba ina pot, una dave tana?

²⁴ Go ra tutana na vartovo i varveai ta go ra lavur magit, ma da nunure ba kana varveai i dovot.

A mutuaina

²⁵ Ma mangoro na magit bula Iesu i ga pait ia, ma gala da tumu diat parika tikatikai, iau nuk ia, ba ra rakarakan a gunagunan pa na ngala upi da vung ra lavur buk tana ba da tumu ia ure.

**A BUK TABU A MAULANA KUNUBU ma A
KALAMANA KUNUBU**
**The Holy Bible in the Kuanua language of Papua New
Guinea**
Buk Baibel long tokples Kuanua long Niugini

Copyright © 1882-1983 Bible Society of Papua New Guinea

Language: Kuanua or Tinata Tuna or Tolai (Kauana)

Translation by: Bible Society of Papua New Guinea

1882 Mark 1883 +Matthew 1885 +Gospels (with revised Mt. Mk) BFBS NSW
Aux, Sydney 1891 +New Testament 1901 +New Testament (revised) BFBS,
London Translated by James Chalmers and W.G. Lawes (LMS)
1935 +New Testament [Repr +1942-1951] BFBS, London Translated by R.
Lister Turner and J.B. Clark (LMS)

1959 +New Testament 1962 +Genesis 1964 +Psalms BFBS, London and
Sydney 1971 1 Peter J. Palmer, Auckland 1973 +Bible (Repr 1974-+1991 BS
in Papua New Guinea, [Port Moresby-Lae] Revised and translated by Percy
Chatterton (LMS), assisted by Taunao Agaru, Reatau Mea, Morea Igo, Egi
Raka, Puka Oala, Mavara Hekure, and Dago Morea

This translation is made available to you under the terms of the Creative
Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it
in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are
licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses,
please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files
dated 31 Aug 2023

bbc5a26d-4db3-53f1-9593-2319b90317db